

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER.

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

25^E JAARGANG

WOENSDAG 18 DECEMBER 1940

No. 1300

COMMISSIE VAN REDACTIE:

J. G. Koopmans; P. Lieftinck; N. J. Polak; J. Tinbergen
en F. de Vries.

Secretaris van de Redactie: M. F. J. Cool.

Redactie-adres: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam-W.
Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.
Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,— per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de Redactie.

Advertenties voorpagina f 0,50 per regel. Andere pagina's f 0,40 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief. Administratie van advertenties: Nijgh én van Ditmar N. V., Uitgevers, Rotterdam, Amsterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en girorekening Nr. 145192. Adres te Rotterdam: Erasmushuis, Tel. Nr. 31696.

BERICHT.

In verband met de a.s. feestdagen zal het volgend nummer verschijnen op 27 December a.s. in plaats van op 25 dezer en het eerste nummer in het nieuwe jaar op 2 Januari 1941 in plaats van op den eersten.

INHOUD:

	Blz.
Het streven naar ordening in den landbouw door Dr. Ir. M. D. Dijt	758
Noodgeld 1940	762
Stichting Winterhulp Nederland door Mr. J. de Vries	768
Opcenten op de Winstbelasting door M. F. J. Cool	769
Aanteekeningen.	
Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Financiën in zake het heffen van opcenten op de winstbelasting ten behoeve van het Rijk	770
Overheidsmaatregelen op economisch gebied.....	770
Statistieken.	
Bankdisconto's — Geld- en Wisselkoersen — Bankstaten.....	771-772

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Op de *geldmarkt* bleven de omzetten tot een minimum beperkt. De jaarswisseling is in aantocht, en waar bovendien de bij de jongste maandswisseling geregistreerde uitbreiding van de biljettencirculatie nog niet is ingelopen, althans niet noemenswaard, blijven de geldgevers grotendeels terughoudend en omzetten van betekenis blijven derhalve achterwege. De belangstelling, die er voor discontomateriaal was, richtte zich voornamelijk op het zeer kortlopende materiaal dat nog in den loop van deze maand vervalt, terwijl ook wat papier, dat in de eerste dagen van Januari vervalt, werd verhandeld.

Op de *beleggingsmarkt* was deze week, vooral in de tweede helft, duidelijk een ommekeer waar te nemen. De koersen, vooral van het materiaal met middelmatigen looptijd (8 tot 13 jaar gemiddeld), vertoonden aan het einde van de week in vergelijking tot het begin een zeer duidelijk avans. De 3 pCt. Nederland 1936 b.v. staat nu op een rendementsbasis van niet meer dan 3½ pCt. Ook het langlopende papier was, vooral tegen het einde der week, uitgesproken gevraagd, hoewel daarin de omzetten niet zoo groot waren als bij het korter loopende obligatiemateriaal. De weifelachtige stemming van de voorgaande weken is duidelijk voorbij en heeft plaats gemaakt voor een vastere stemming met overwegende vraag.

Nu de belangrijke verhooging van de winstbelasting — die overigens reeds eenigen tijd geleden, zij het zonder vermelding van het percentage, was aangekondigd — de aantrekkelijkheid van aandelen in vergelijking tot obligaties heeft verminderd, is het alleszins denkbaar, dat de gesignaleerde tendens zich in versterkte mate zal voortzetten. Weliswaar is nog niet bekend, of ook met betrekking tot vaste rentegevende beleggingen nieuwe fiscale maatregelen te verwachten zijn, maar op het moment heeft toch ongetwijfeld de winstbelasting een stimulerend effect op de obligatiemarkt.

HET STREVEN NAAR ORDENING IN DEN LANDBOUW.

Het organisatiewezen op het gebied van den landbouw is vooral na 15 Mei 1940 in beroering. De oude vormen voldoen niet meer aan de eischen, welke het heden stelt, vooral niet meer daar, waar de noodzaak bestaat om eenerzijds de belangen van de landbouwbevolking te vertegenwoordigen bij de Overheid, anderzijds de wenschen van de Overheid met het oog op het algemeen belang te verwezenlijken in het landbouwbedrijf. Maar het is niet alleen de vorm van het organisatiewezen, welke ontoereikend is, ook de inhoud, het doel der organisatie, dient, met het oog op de op te lossen problemen anders gericht te worden. Slechts een zeer principiële wijziging in den opbouw der maatschappelijke organisaties, welke tevens beteekent een harmonische inschakeling in en samenvoeging met het Staatsapparaat op het terrein van den landbouw, zal een oplossing kunnen brengen, welke voor den landbouw en voor de maatschappij vrucht dragend kan zijn.

In de afgelopen eeuw, die volgde op de Fransche revolutie, werd de ontwikkeling van de samenleving beheerscht door de gedachte, dat het algemeen belang het best gediend zou zijn door een volledig vrije ontplooiing van de individuele mogelijkheden, welke gedachte zich in het economisch leven vorm gaf door het streven naar vrijheid van prijsvorming, van handel, van voortbrenging, van vestiging, van dienstverrichting, enz. Ook op het gebied van den landbouw werkte deze ideologie door. Hierbij paste — zoo absoluut mogelijk genomen — eigenlijk geen Staatsbemoeiing met den landbouw, anders dan wat betreft bevordering van verkeer en eenige hulp bij waterwegen, waterlozing, waterkeering, enz. Ook pasten daarbij geen maatschappelijke organisaties, welke op eenigerlei wijze tot monopolievorming aanleiding zouden kunnen geven, daar deze — in den vorm van de gilden — immers door de Fransche revolutie volkomen waren geliquideerd.

Eenerzijds heeft de vrije ontplooiing van de individuele krachten zeer er toe bijgedragen, dat de voortbrenging per hoofd der bevolking, ook in den landbouw, sterk is toegenomen, anderzijds echter is voortdurend gebleken, dat aaneensluiting tusschen bedrijfsgeenoten op bepaalde gebieden of voorlichting van de zijde van de Overheid onontbeerlijk waren om tot die hooge voortbrenging te komen. Zoo vormden zich in de vrije maatschappij in de vorige eeuw reeds spoedig vereenigingen van personen, die de bedoeling hadden bepaalde landbouwbelangen door samenwerking te bevorderen en bij de Overheid te vertegenwoordigen. Gelijkzeitig hiermede ontwikkelde zich de Staatszorg voor den landbouw, die vooral in de tweede helft der 19e en in de 20ste eeuw tot uiting kwam op het gebied van de voorlichting, het onderwijs, de stichting en exploitatie van proefstations e.d. De afschaffing door de Overheid van de stapelrechten en accijnzen, waardoor de positie van den landbouw ook verbeterd werd, kon — in tegenstelling tot de positieve zorg — beschouwd worden als liggende in de ontwikkeling van de noodzaak van vrije ontplooiing der individuele krachten.

Oprichting van het Nederlandsche Landbouwcomité.

Vanaf het begin van de oprichting der verschillende landbouwvereenigingen, welke reeds spoedig provinciaal georganiseerd waren, maar eerst later (1884) tot een landelijk verband samenkwamen, bestond een zeker dualisme inzake de verhouding tot de Overheid. Nu weer helde men meer over tot een duurzamen officiëlen band van den landbouw met de Regeering, dan weer achtte men een vrijwillige autonome organisatie van den landbouw meer gewenscht, welke telkens, wanneer dit noodig was, adviseerend bij de Regeering zou kunnen optreden, doch anderzijds zichzelf zonder regeeringsinmenging zou moeten kunnen constitueren.

Behalve het probleem van de verhouding der landbouworganisaties tot de Regeering, hetwelk tot heden niet is opgelost en in den loop der tijden verschillende aspecten heeft gehad, bestond en bestaat nog het probleem der samenwerking tusschen de afzonderlijke organisaties, hetwelk eveneens verschillende fasen heeft doorlopen en evenmin tot oplossing is gebracht.

Wat betreft de verhouding tot de Regeering, werd van de zijde van den landbouw al spoedig het bezwaar gevoeld van het afzonderlijk optreden en requesteeren der verschillende provinciale organisaties. Het was de groote nood als gevolg van de in het spoelingsdistrict heerschende longziekte, welke de provinciale organisaties deed samengaan in het in 1884 gestichte Nederlandsche Landbouwcomité (N.L.C.). Bij deze oprichting was het N.L.C. autonoom.

In 1893 kreeg het Comité een meer officieel karakter, toen de Regeering deze vereeniging ging beschouwen als een lichaam, dat Haar in landbouw-zaken zou kunnen voorlichten. Behalve de gewone leden, nl. verschillende provinciale maatschappijen van landbouw, vereenigingen op het gebied van tuinbouw, bloembollencultuur, stamboeken e.d. hadden eenige vertegenwoordigers van de Ministeries van Waterstaat, Oorlog, Financiën en Binnenlandsche Zaken als adviseerende leden zitting. Als tegenhanger aan de zijde van den Staat resulteerde uit deze ontwikkeling in 1898 de oprichting van een afdeling Landbouw aan het Departement van Binnenlandsche Zaken met aan het hoofd daarvan een Directeur-Generaal van den Landbouw.

Verdere ontwikkeling en splijting.

Inmiddels werden in het begin van de 20ste eeuw nieuwe pogingen aangewend om te komen tot een nog meer officieele vertegenwoordiging van den landbouw door het instellen van „landbouwraden”. Dit had geen voortgang en in 1907 werd de autonomie van het N.L.C. zelfs weer geheel hersteld door schrapping — met goedkeuring van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid — van de bepaling, dat de Regeering een aantal adviseerende leden zou aanwijzen. Sedert dien tijd is de autonomie van de maatschappelijke organisaties niet meer aange-tast.

Wat de samenwerking der afzonderlijke organisaties betreft, zijn doorlopend groote verschuivingen opgetreden. Verschillende vereenigingen op het gebied van den tuinbouw en de bloembollencultuur traden tusschen 1903 en 1917 uit het N.L.C. of werden nieuw opgericht, anderzijds traden weer vereenigingen met meer technische doeleinden (op het gebied van de landbouwindustrie, het verzekeringswezen, den coöperatieven aan- en verkoop) toe. In 1918 kwam een fusie tot stand met de in 1908 opgerichte Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging, welke tot doel had het vestigen op deugdelijken grondslag van het landbouwtentoonstellingswezen. Sedert dien tijd heet het N.L.C. het Koninklijk Nederlandsch Landbouwcomité (K.N.L.C.) en in 1919 was dit de toporganisatie van den Nederlandschen Landbouw, waarin als leden ook de verschillende Roomsche Katholieke boerenbonden en de Christelijke Boeren- en Tuindersbond waren aangesloten. Deze — in tegenstelling tot de het oorspronkelijke N.L.C. samenstellende „algemeene” vereenigingen — „bijzonder” te heeten organisaties, en wel bijzonder wat de kerkelijke of godsdienstige overtuiging van de leden en niet wat hunne landbouwbelangen betreft — waren eerst later opgericht, niet zoozeer, omdat de behoefte aan deze organisaties door de betreffende boeren economisch werd gevoeld, als wel, omdat de politieke ontwikkeling in ons land dit verlangde. Zoo is de R.K. Nederlandsche Boerenbond in 1896 gesticht en in 1897 tot het N.L.C. toegetroten, in 1899 weer uitgetreden om zijn leden-organisaties, provinciale boerenbonden genaamd, als leden bij het N.L.C. te doen aansluiten. De Christe-

lijke Boeren- en Tuindersbond werd eerst in 1918 opgericht en sloot zich toen eveneens bij het N.L.C. aan.

De in 1919 bestaande veel-eenheid op het gebied van het organisatiewezen van den landbouw was echter van korten duur. De politieke ontwikkeling van Nederland tendeerde in de richting van de drie zuilen, „algemeen”, „Roomsche Katholiek” en „Protestantsch Christelijk”. Het gevolg was, dat in 1920 de Roomsche Katholieke organisaties en per 1 Januari 1921 ook de Christelijke Boeren- en Tuindersbond uit het K.N.L.C. traden op politieke en godsdienstige motieven. Tal van technische organisaties, waarvan Roomsche Katholieke en Protestantsch Christelijke leden deel uitmaakten, bedankten eveneens, wat het K.N.L.C. verzwakte en aanleiding gaf tot noodzaak van contributieverhoging; op haar beurt weer leidend tot het bedanken van andere technische verenigingen.

De splitsing in deze drie zuilen werd door de Regeering aanvaard, door sedert dien naast het K.N.L.C. als vertegenwoordiging van den Landbouw de beide „bijzondere” centrale landbouworganisaties te erkennen. Zoo werd b.v. na het overlijden van den vroegeren Directeur-Generaal van den Landbouw door den betreffenden Minister opgemerkt, dat hij geen aanleiding had een nieuwen Directeur-Generaal aan te stellen, omdat hij zich op het gebied van den landbouw voldoende kon doen voorlichten door de drie Centrale Landbouworganisaties, te weten, het K.N.L.C. en de Roomsche Katholieke en Protestantsch Christelijke centrale organisaties.

Het ligt voor de hand, dat de verdeeldheid op het gebied der maatschappelijke organisaties de behartiging van het algemeene Nederlandsche Landbouwbelang bemlemde, daar iedere organisatie tot op zekere hoogte een doel-in-zichzelf moest worden en daardoor geneigd was meer te zoeken naar middelen om eigen bestaansrecht te bewijzen en minder naar het algemeene belang te zien. Aan de andere zijde, nl. aan die van den Staat, moest dit algemeene belang tevens in de verdrukking komen, omdat principieel met de verdeling in de drie zuilen werd gerekend.

Tot welke groote moeilijkheden deze verdeeldheid en dus gebrek aan eenheid in de praktijk echter ook aanleiding gaf, er waren ook andere verschijnselen, waaruit bleek, dat bijzondere, nl. groepsbelangen meer en meer naar voren kwamen en het algemeen belang in de verdrukking deden komen.

Oorspronkelijk waren de landbouwverenigingen veelal geleid en opgericht door menschen, die niet tot de eigenlijke boeren behoorden. Men sprak er van, dat de leiding in handen was van de „heeren” en bij de politieke organisaties van de „geestelijken”. Bij het toenemen van de ontwikkeling van de boeren, maar ook bij den groei van de het groepsbelang bevorderende verenigingen (coöperaties ¹⁾, enz.) kwam hoe langer hoe meer de gedachte naar voren, dat „de boer zelf de leiding hebben moest”. Dit had enerzijds het voordeel, dat de boerenstand meer en meer bewust werd, anderzijds het nadeel, dat de landbouwbelangen steeds meer in tegenstelling tegenover andere belangen werden gezien, een ontwikkeling, die uiteraard bevorderd werd door de tendenties in de geheele maatschappij, die door klassen- en belangentegenstellingen meer en meer uit elkaar werd gedreven. De meer „objectief” ingestelde „heeren” werden hoe langer hoe meer vervangen door de tot „groepspartijdigheid” gedwongen boeren. Zoo ontstonden coöperatieve zuivel-, aardappelmeel-, stroocarton- en andere fabrieken tegenover de

particuliere instellingen op dit gebied. De coöperatieve aan- en verkoopverenigingen, oorspronkelijk opgericht om misstanden op het gebied van den handel te bedwingen, werden meer en meer uitgebouwd om den handel en den middenstand uit te schakelen. Daartegenover ontwikkelden zich talloze verenigingen op het gebied van den handel in en de bewerking van landbouwproducten en -benodigdheden. Maar ook in het landbouwbedrijf zelf groeide de tegenstelling; de groep van de veehouders b.v. kwam tegenover die van de akkerbouwers te staan. Voorts was de boer als werkgever vereenigd, de arbeider als werknemer. Vaak kwamen zij tegenover elkaar te staan, omdat de arbeider niet in de landbouworganisaties vertegenwoordigd was.

De crisis van 1929.

In deze — op verschillende wijze — verdeelde situatie trof de crisis van 1929 en latere jaren den Nederlandschen landbouw. Er werden verschillende maatregelen genomen met de bedoeling den landbouw voor ondergang te behoeden in de veronderstelling, dat de maatregelen tijdelijk zouden zijn, hetgeen verband hield met de opvatting, dat de crisis slechts een tijdelijke inzinking zou zijn in een overigens in de toekomst gelijkblijvende maatschappelijke structuur. Uiteraard berustte dit inzicht op een misvatting, omdat — hetgeen in den loop der jaren bleek, doch bij een diepgaand onderzoek der economische verhoudingen reeds eerder duidelijk had kunnen zijn — een principieel ingrijpen in deze verhoudingen noodzakelijk werd. De genomen maatregelen echter gaven aanleiding tot een verandering in de verhouding van Staat en maatschappij, van Overheid en maatschappelijke organisaties. De landbouwmaatschappijen en -verenigingen werden, hoewel autonoom zijnde, bij de doorvoering der crisismaatregelen, door de Overheid ingeschakeld. Hierbij werden verschillende functionarissen en ambtenaren der maatschappelijke verenigingen belast met de uitvoering van de door de Regeering genomen besluiten. En waar de autonome maatschappijen noch ieder voor zich, noch gezamenlijk, alle bij de landbouwvoortbrenging betrokken personen in zich vereenigden, kregen de functionarissen en ambtenaren van de landbouworganisaties competenties, welke ver uitgingen boven het gebied van hun eigen autonomie. Daarom moesten de diverse landbouw-crisisorganisaties gesticht worden, waarvan het lidmaatschap *dwingend* voorgeschreven werd, welke figuur bij de landbouworganisaties uiteraard niet voorkwam.

Een der moeilijkheden, welke hierdoor ontstonden, was, dat de functionarissen en ambtenaren, die door de boeren gekozen werden, besluiten moesten uitvoeren, waarvoor zij wel tegenover de Regeering, maar feitelijk niet tegenover hun eigen „kiezers” verantwoordelijkheid verschuldigd waren. Dit moest zich wreken, vooral toen er veel kritiek kwam t.o.v. de genomen maatregelen, die in vele gevallen niet doeltreffend genoeg waren en tot ontevredenheid in allerlei vorm aanleiding gaven. Als gevolg van de bestaande versmelting tusschen Staat en maatschappijen richtten de klachten zich tegen beide. Vele boeren achtten hunne belangen niet meer voldoende verdedigd door de maatschappijen, die door de verhoudingen van hunne functionarissen en ambtenaren tot de Regeering nog wel autonoom, maar niet meer werkelijk vrij waren, en zochten naar nieuwe vormen van organisatie. Hierbij was ook van invloed, dat de ontevredenheid niet alleen de mate, maar in vele gevallen ook het principe van den „steun” betrof.

Optreden van nieuwe organisaties.

In deze sfeer ontstonden op het einde van 1931 en in de volgende jaren de Nationaal Socialistische Beweging en eenige boerenbonden, zooals „Landbouw en Maatschappij”, de „Nederlandsche Tuindersbond” en de „Acties van kleine boeren”. Terwijl eerstgenoemde beweging

¹⁾ De coöperaties werden weliswaar opgericht met de gedachte „één voor allen, allen voor één”, maar konden uit den aard der zaak deze ideologie slechts binnen groepsverband verwerklijken en moesten daarom, in de bestaande maatschappelijke structuur, tot op zekere hoogte het groepsbelang tegenover andere belangen verdedigen.

hervorming van de maatschappelijke verhoudingen en van de staatkundige structuur als één probleem stelde, trachtten de andere hun leden meer bewust te maken van hun functie in de samenleving en stelden zij zich tot doel hun inzichten kenbaar te maken bij de Regeering en politieke partijen. De „Nederlandsche Tuindersbond” nam later ook deel aan enkele functies bij de uitvoering der crisismaatregelen, bleef echter in hoofdzaak principieel; de „Acties der kleine boeren” ontwikkelden zich spoedig in meer politieke richting; „Landbouw en Maatschappij” bleef tot 10 Mei jl. op het standpunt staan, dat de noodzakelijke hervormingen in de maatschappij ook onder het bestaande politieke systeem doorgevoerd zouden kunnen worden. Na 15 Mei 1940 stelde de N.S.B. het „Boerenfront” in, dat tot doel had den geheelen boerenstand in corporatieven zin te omvatten. Inmiddels bleef „Landbouw en Maatschappij” tot de fusie met het „Boerenfront” op het standpunt staan, dat zijn denkbeelden onder iederen staatsvorm gepropageerd moesten worden, erkende sedert dien evenwel het nationaal-socialisme als de eenig mogelijke richting en stelde zich daar derhalve op in.

Inmiddels ontwikkelden zich meer en meer opvattingen tegengesteld aan die, welke de 19e eeuw beheerschten. Men zag hoe langer hoe meer in, dat het individueele streven naar rentabiliteit niet in alle opzichten dienstbaar was aan het algemeene belang, integendeel, het werd duidelijk, dat dit individueele streven daarnaast hoe langer hoe meer met het algemeen belang in botsing kwam. Hierdoor ontstond de wensch den mensch weer meer te gaan zien als dienstbaar aan de gemeenschap, aan het volk, waarvan hij deel uitmaakt. De nieuwe stroomingen, waarvan de N.S.B. op alle levensgebieden en Landbouw en Maatschappij op landbouwgebied verschijningsvormen waren, zochten daarom niet alleen naar een veranderde technisch-economische politiek, maar ook naar een veranderde levenshouding. De bestaande landbouwmaatschappijen en -vereeningen daarentegen bemoeiden zich meer in het bijzonder met het eerste gebied.

Uitgangssituatie bij het streven naar ordening in den landbouw.

Zoo dient bij de beoordeeling van het streven naar ordening derhalve rekening te worden gehouden met het tot dusverre gegroeide en het voor de toekomst wenschelijke.

Wat het tot dusver gegroeide betreft, kunnen dus worden onderscheiden:

1e. Het departement van den landbouw, dat de landbouwbelangen van de zijde van den Staat behartigt. Dit departement overkoepelt alle landbouwbelangen in algemeen opzicht.

2e. De landbouwcrisisorganisaties, welke stichtingen gedirigeerd worden door de Regeering of haar ambtenaren met inschakeling van de functionarissen en ambtenaren van de onder 3e te noemen landbouworganisaties. Van deze stichtingen zijn allen, die hun bedrijf op een door de stichtingen bestreken gebied wenschen uit te oefenen, gedwongen lid te zijn.

3e. De verschillende landbouworganisaties, -vereeningen en -coöperaties, welke autonoom zijn, waarvan het lidmaatschap vrijwillig is en die, zooals hierboven beschreven is, op allerlei wijzen verdeeld — en tot op zekere hoogte ook tegen elkaar verdeeld — en tegen andere maatschappelijke groepen gericht zijn. Zij vertegenwoordigen min of meer den landbouw bij de Regeering; hun ambtenaren en functionarissen zijn bij de uitvoering van de landbouwcrisismaatregelen ingeschakeld.

4e. De verschillende organisaties op het gebied van den handel in en de bewerking van landbouwproducten, welke niet als coöperaties reeds onder 3e ressorteeren.

5e. „Landbouw en Maatschappij”, een vrijwillige,

autonome organisatie van agrariërs, welke opvoedend en voorlichtend werkt en geen deel heeft aan de onder 2e genoemde landbouwcrisisorganisaties.

6e. Het „Boerenfront” van de N.S.B., dat streeft naar een totale hervorming van Staat en maatschappij beide. Dit werkt tot nu toe uiteraard ook slechts opvoedend en voorlichtend.

Wat het voor de toekomst gewenschte betreft, is er nog een belangrijk verschil en over het algemeen nog geen scherp omljnd plan. Het minst ver gingen daarbij de onder 3e genoemde landbouworganisaties. Wel werd in deze kringen het gemis aan een grootere eenheid op verschillende terreinen gevoeld; tevens kwam de noodzaak om zich ook buiten het zuiver technisch-economische gebied te bewegen er tot uiting. Zoo wordt de taak van het K.N.L.C. b.v. in het bijzonder in de vier volgende punten omschreven:

1e. de belangen te behartigen van den Nederlandschen Landbouw en van den Nederlandschen boerenstand, in den ruimsten zin opgevat;

2e. de krachten, die de Nederlandsche boerenstand omvat, harmonisch te richten op het algemeen welzijn;

3e. de Overheid bij de oplossing van alle vraagstukken behulpzaam te zijn en wel in het bijzonder door rapporten uit te brengen en deskundige voorlichting te geven;

4e. de economische, technische en sociale vraagstukken in studie te nemen en voorlichtende leiding aan de boeren te geven.

De Roomsche Katholieke en Christelijke centrale organisaties hebben een gelijke taak, beoogen echter, zooals gezegd, in die taak tevens bepaalde kerkelijke wenschen. De drie centrale landbouworganisaties hebben met den Federatieven Nederlandschen Zuivelbond tezamen een secretariaat, waarbij tevens wordt samengewerkt met de georganiseerde landarbeiders. (Het centrale punt heet „Het Nederlandsche Landbouw-Secretariaat”).

Hoe langer hoe meer treedt aan het licht, dat bij de behartiging van tot op zekere hoogte tegengestelde belangen door samenwerkende autonome organisaties het gebied van de Staatstaak reeds is betreden en dat een vruchtbare werkwijze feitelijk slechts mogelijk is door een synthese met de Staatsorganen, ook al omdat een besluit door de Overheid geautoriseerd zal moeten worden om tot werkzaamheid te komen.

Op de gebieden van den handel in en de bewerking van landbouwproducten bestaan zeer vele organisaties, welke over het algemeen en uit den aard der zaak nog moeilijker tot samenwerking zijn te brengen. In de eerste plaats heeft men hier de tegenstelling coöperatief en particulier, waarbij de eerstgenoemden grootendeels onder de diverse Centrale Landbouworganisaties ressorteeren, de laatstgenoemden daar buiten staan; in de tweede plaats treft men hier ook, al is het in iets mindere mate, de splitsing in de drie zuilen aan; en ten slotte — en dit geldt niet het minst — leent dit gebied zich nog minder dan dat van den eigenlijken landbouw tot vrijwillige samenwerking zonder autorisatie door de Overheid. Een poging tot concentratie van den handel in en de bewerking van landbouwproducten, in de laatste jaren door den „Nederlandschen Industrie- en Handelsraad voor land- en tuinbouw” ondernomen, kan als mislukt worden beschouwd.

Recent streven naar samenwerking.

Door de onder 3e genoemde autonome landbouworganisaties is na 15 Mei jl. gepoogd tot een soort fusie te geraken, welke veel intensiever zou zijn dan de samenwerking in het Nederlandsche Landbouw Secretariaat. Deze poging is mislukt en alle pogingen in deze richting zullen door de onderlinge tegenstellingen o.i. ook in de toekomst moeten

mislukken²⁾). Toch wordt, vooral in de kringen van het Koninklijk Nederlandsch Landbouw-Comité de noodzaak van een eenheidsorganisatie, den geheelen boerenstand omvattend, ingezien. De beschouwingen, die de voorzitter van het K.N.L.C., de heer H. D. Louwes, huldigt, komen in hoofdzaak hierop neer, dat eenerzijds een organisatie door de boeren, anderzijds een organisatie over de boeren van de zijde van den Staat tot stand zouden moeten komen. Indien wij dit goed begrijpen, zou dit hierop neerkomen, dat eenerzijds alle autonome vereenigingen tot één onverdeelde autonome vereeniging zouden versmelten, waarbij tevens alle niet georganiseerden zich zouden moeten aansluiten, terwijl anderzijds de Staat door middel van een uitbouw en aanpassing van het landbouwcrisisapparaat en van de Directie van den Landbouw de organisatie over de boeren zou moeten verzorgen. Naar onze meening zal echter ook voor de organisatie door de boeren een zekere autorisatie van de Overheid niet gemist kunnen worden, wil men de bestaande verdeeldheid opgeheven zien. Daarmee zou echter de autonomie uiteraard aangetast moeten worden.

Het verst gaat uiteraard het „Agrarisch Front”, ontstaan door het samengaan van „Landbouw en Maatschappij” en „Boerenfront”, dat een organisatie van de geheele bodemproductie, benevens de bewerking van en den handel in bodemproducten tot doel heeft, en derhalve eenerzijds alle bij die productie, bewerking en distributie betrokken menschen in zijn organisatie wil opnemen, anderzijds het geheele Staatsapparaat op het gebied van den landbouw in zijn organisatie wil inschakelen om op het moment van de verwerkelijking van zijn doel gezamenlijk te verdwijnen, dus op te gaan in de gewenschte nieuwe organisatie, welke „landbouwcorporatie”, „rijksvoedingschap”, „rijksvoedingscentrale” of desnoods anders mag heeten³⁾.

Synthese van maatschappelijke en staatkundige organen.

In een dergelijke synthese van maatschappelijke en staatkundige organen zou dus de organisatie „door de boeren” met die „over de boeren” tot één geheel gesmolten worden, waarbij er voor gezorgd zou moeten

²⁾ De heer G. J. Ruiter, voorzitter van de Friesche Maatschappij van Landbouw, doch tevens mede-oprichter van het door „Landbouw en Maatschappij” eenerzijds en het „Boerenfront” anderzijds gestichte „Agrarisch Front” zeide in een rede in zijn eerstgenoemde functie te Leeuwarden, op 27 Nov. jl. bij de opening van de algemeene vergadering van de Friesche Maatschappij van Landbouw gehouden, o.a. het volgende:

1e. de pogingen tot concentratie van de Centrale Landbouworganisaties te geraken zijn definitief mislukt.

2e. de pogingen om provinciaal tot concentratie te komen zijn evenmin gelukt.

³⁾ In zijn brochure over „Het Nederlandsch Agrarisch Front” spreekt de heer E. J. Roskam, leider van het Boerenfront, over „Rijksvoedingsstand”. Deze brochure begint als volgt: „Het „Nederlandsche Agrarische Front” is een organisatie, die in het leven is geroepen, om zoo spoedig mogelijk te verdwijnen. Een zeer bijzondere taak heeft deze organisatie dan ook, en dat in een wel zeer bijzonder tijdvak van ons volksbestaan.

„Een bepaald doel staat ons voor oogen.

„In één zin samengevat is het onze taak: „De voorbereiding van den Rijksvoedingsstand op volkschen grondslag, waardoor de bewerkers van onzen bodem, de verzorgers van ons vee en de verwerkers der landbouwproducten, de hun toekomstige plaats verkrijgen, in de organische volksgemeenschap, welke gedragen zal worden door den vrijen boer, den zelfstandigen burger en den zelfbewusten arbeider en waarin het kapitaal en het intellect, geen heerschende, maar een dienende functie zullen krijgen”.”

worden, dat al hetgeen „van onderen op” komt, de mogelijkheid heeft in de hogere sferen door te dringen en al hetgeen „van boven af” opgelegd moet worden op zoodanige wijze via de lagere organen tot werkzaamheid komt, dat hiervoor bij de bedrijfsgeenoten een behoorlijk begrip ontwikkeld wordt. De synthese van Staat en maatschappij op dit gebied verlangt dus een andere instelling van den mensch. In plaats van het accent te leggen op de tegenstellingen, zooals de 19e eeuw dit deed, moet de nadruk op de samenwerking, de gelijkgerichtheid, de dienstbaarheid aan een en hetzelfde hogere doel, i.c. het geheele volk, worden gelegd. In deze sfeer behoort dus ook de tegenstelling „door de boeren” en „over de boeren” te worden opgeheven.

Wanneer de boer, de bewerker en de handelaar echter gezien kunnen worden als dienstbaar aan de samenleving en niet alleen en eenzijdig als ondernemers, die een zoo groot mogelijke rentabiliteit voor hun bedrijf hebben na te streven, zal „de plicht” van de genoemde categorieën t.o.v. de verzorging van de voedings- en andere voor het volk noodzakelijke behoeften op den voorgrond komen te staan. Er zal zooveel mogelijk en in zoo goed mogelijke kwaliteit moeten worden voortgebracht, bewerkt en verdeeld, waartegenover een recht op een „rechtvaardigen” prijs van de producten en een redelijke beloning van de bewerking en de verdeling hiervan zal moeten ontstaan⁴⁾. De consequenties van deze principieel andere doelstelling zijn groot. Ook hier komt de tegenstelling tot de 19e eeuw tot uiting. In plaats van prijsvorming, handel, voortbrenging, vestiging, dienstverrichting, enz. aan het vrije spel der maatschappelijke krachten over te laten, moet — in het belang van producent en consument beiden — geregeld opgetreden worden. De marktordering, welke noodzakelijk wordt, eischt daarom reeds een synthese van maatschappelijke en staatkundige organen, waarbij producent, bewerker en handelaar betrokken moeten zijn en deze ordening impliceert een regeling van den handel in en de bewerking van landbouwproducten, een bemoeiing dus niet alleen met den binnen-, maar ook met den buitenlandschen handel.

Het „rijksvoedingschap” of hoe deze instelling ook heeten moge, zal zich voorts met tal van problemen hebben bezig te houden, welke gedeeltelijk reeds, gedeeltelijk nog niet door de Directie van den Landbouw zijn ter hand genomen. Zoo zal een toezicht op en een regeling van het bodemgebruik (dus een „bodemordering”) niet kunnen worden gemist. De vraagstukken van den kleinen boer en van den landarbeider zullen tot oplossing moeten worden gebracht. Zooals het tot nu toe ging, verdween de bestaansmogelijkheid van den kleinen boer hoe langer hoe meer en geraakte mede daardoor b.v. de middenstand „overbezet”; en wat den landarbeider betreft, zijn inschakeling in het boerenbedrijf werd hoe langer hoe meer een incidenteele en deze dient weer een organische te worden, waarbij de kwestie van de „rechtvaardige” beloning ook moet worden opgelost.

Zooals men weet, is in Duitschland de synthese van staatkundige en maatschappelijke organisaties met het oog op de principieel anders gerichte levensbeschouwing op het gebied van den landbouw reeds verwezenlijkt in den „Reichsnährstand”. In Duitschland waren de verhoudingen evenwel minder ver ontwikkeld dan in Nederland en derhalve minder ingewikkeld. Behalve dat de verdeeldheid op het gebied der landbouworganisaties er minder groot was dan in ons land, had men b.v. practisch geen export van landbouwproducten, welke bij ons zeer gecompliceerd was. Indien na den oorlog de exportmogelijkheden, zooals wij die ook vóór September 1939 hebben gekend, weer terugkeeren, zou het zin kunnen hebben bij onze verhoudingen „het rijksvoedingschap”

⁴⁾ Zie Dr. F. E. Posthuma, „Een Agrarisch Front als Landbouworganisatie”, blz. G. (Uitgave Nenasu, Leiden).

wel onder één centrale leiding te stellen — omdat de belangen van de verschillende groepen niet met elkaar in strijd mogen komen en er derhalve van de zijde van den Staat één boven alle belangen staande centrale verantwoordelijke figuur dient te zijn — maar hieronder drie instanties te organiseeren, nl. één voor den boer en de voortbrenging, één voor de bewerkers en de bewerking der landbouwproducten, en één voor den handelaar en den handel.

Uiteraard mag deze onderverdeling slechts gezien worden met het oog op het praktisch doorvoeren van de verschillende maatregelen, omdat zgn. belangenvertegenwoordiging bij de toekomstige organisatie moet worden vermeden. Het is immers juist de wijze, waarop het eigen belang of het groepsbelang in de afgelopen eeuw verdedigd is, welke heeft geleid tot de groote economische moeilijkheden, die Europa, ook in internationaal opzicht, thans moet doormaken, moeilijkheden, welke in de toekomst in het belang van de bestendinging van ons werelddeel overwonnen moeten worden.

Hoe men echter tot de synthese van Staatsingrijpen en maatschappelijke organisatie zal komen, het is ondenkbaar, dat daarbij verschillende autonome organisaties naast en tegenover elkaar op een en hetzelfde terrein zullen kunnen blijven werken. Men zal derhalve bij de synthese zeer zeker gebruik kunnen maken van het vele opbouwende werk, dat tot nu toe door de organisaties reeds is verricht en daarbij ook hun instellingen kunnen inschakelen, doch even zeker zullen de bestaande organisaties daarbij hun autonomie moeten verliezen en derhalve in hun momenteelen vorm moeten verdwijnen⁵⁾.

Het ligt echter voor de hand, dat de lust tot verdwijnen niet groot is, terwijl de bestaande organisaties ook niet mogen verdwijnen, zolang de nieuwe vorm niet klaar is. Hierdoor ondervindt het streven naar ordening groote moeilijkheden, welke slechts overwonnen kunnen worden, wanneer eenerzijds de wensch naar de nieuwe orde onder boeren, bewerkers en handelaren groter wordt, anderzijds de Overheidsmacht, die, naar wij hopen, op dit gegroeide inzicht zal kunnen steunen, op dit terrein wordt uitgeoefend.

Dr. Ir. M. D. DIJT.

⁵⁾ In zijn reeds genoemde rede voor de Friesche Maatschappij van Landbouw, zeide de heer Ruiter, sprekende over de nieuwe organisatie voorts o.a.: „Naar mijne meening dan zal deze nieuwe agrarische organisatie, de organisatie van de toekomst zijn, zoowel door haar juist en aan den eisch des tijds beantwoordenden opbouw, als bij gebrek aan welke mededingster ook. Dientengevolge zullen de werkzaamheden van onze Maatschappij, die natuurlijk dóór dienen te gaan, straks in andere organisatorische banen (cursiveering van ons) dienen te worden geleid. Daarbij behoeft niets dat waardevol is te worden vernietigd, ook al zal de vorm veranderen. Tenslotte gaat het den werkenden boer niet om den dooden vorm, maar om den levenden inhoud: het algemeen welzijn van den boerenstand als fundeërend onderdeel van een gezond volk.”

NOODGELD 1940.

Zoals in alle economisch ontwikkelde landen vindt in Nederland het betalingsverkeer plaats zoowel met behulp van chartale geldmiddelen „handgeld” als met behulp van girale geldmiddelen „boekgeld”. Hoewel in deze eeuw het girale geldverkeer een steeds belangrijker plaats is gaan innemen, is de behoefte aan chartale geldmiddelen nog altijd zeer groot. In deze behoefte wordt in normale tijden voornamelijk voorzien door middel van bankbiljetten, waarnaast voor de kleine coupures teekengeld en pasmunt worden gebruikt¹⁾. Een groot aantal

¹⁾ Meer uitvoerige beschouwingen omtrent den omvang en de samenstelling der Nederlandsche geldcirculatie hopen wij binnenkort te geven in een afzonderlijk desbetreffend artikel.

der loopende uitgaven van overheid en particulieren geschiedt vrijwel uitsluitend met behulp van chartaal geld. Men denke slechts aan de uitbetaling van loonen, steungelden e.d. Ten behoeve van het verrichten dezer betalingen worden door overheid en particulieren kasvoorraden aangehouden, terwijl saldi bij banken en giro-instellingen, die onmiddellijk of op korten termijn in chartale geldsoorten kunnen worden omgezet, ter aanvulling van deze kasvoorraden dienst doen.

In abnormale omstandigheden echter, zooals bij het uitbreken van een oorlog, kan — zoowel in verband met den wensch naar grootere liquiditeit als met een mogelijk wantrouwen in bepaalde geldsoorten — een abnormaal groote behoefte aan chartale geldmiddelen in het algemeen of in bepaalde vormen en/of coupures ontstaan.

Zoo leidde het uitbreken van den oorlog in September 1939 tot een vergroote behoefte aan contante middelen, welke echter gepaard ging met eenig hamsteren van zilveren munten. In deze vergroote behoefte aan chartale betalingsmiddelen werd voorzien door middel van vergrooting der bankbiljettencirculatie en weer in het verkeer brengen van oude en aanmunting van nieuwe zilveren munten.

Een dergelijke vergroote geldbehoefte deed zich wederom gevoelen in Mei jl. Wij zullen in dit artikel achtereenvolgens nagaan, door welke oorzaken een vergroote geldbehoefte en in vele gevallen tevens een geldschaarschte ontstond, op welke wijze aan deze vergroote behoefte aan contante middelen werd tegemoet gekomen door de uitgifte van nieuw gecreëerd geld, en welke beteekenis aan deze additioneele geldcreatie moet worden toegekend.

Geldbehoefte en geldschaarschte in Mei 1940.

Toen ons land op 10 Mei jl. in den oorlog werd betrokken, trad een door de regeering getroffen regeling in werking, op grond waarvan bij terugtrekken der Nederlandsche troepen de gemeentelijke kassen voorzover mogelijk bij de plaatselijke militaire commandanten werden ingeleverd. Tegelijkertijd deed zich echter vrijwel in alle gemeenten een onmiddellijke behoefte aan contante betaalmiddelen gevoelen, vooral in de kleine coupures. De uitbetaling van steungelden, werkverschaffingsloonen, loonen van gemeente-werklieden, kostwinnersvergoedingen e.d. diende immers voortgang te vinden. In sommige gemeenten steeg de behoefte aan kasgeld zelfs ver boven het normale peil, voornamelijk tengevolge van de tijdelijke vergrooting van het inwonertal met een groot aantal van elders geëvacueerden. Ter voorziening in deze behoefte aan kasmiddelen stonden in vele gevallen niet voldoende geldmiddelen in den vorm van kasgelden bij de banken e.d. ter beschikking.

Voorts werd ook door het bedrijfsleven en door particulieren een somtijds bezwaarlijk geheel te bevredigen behoefte aan contante middelen in kleine coupures gevoeld, aangezien in zeer vele gevallen, op grond van den onzekeren toestand, contante betaling werd geëischt, terwijl de ondernemers soms niet onmiddellijk over voldoende liquide middelen ter uitbetaling van loonen en salarissen en tot het verrichten van andere loopende uitgaven konden beschikken, mede in verband met de beperkingen in de mogelijkheid van opvraging van saldi bij bankinstellingen door het bankenmoratorium en met den vaak ontoereikenden omvang der kassen bij de provinciale bankinstellingen, welke van elke verbinding met de hoofdkantoren waren verstoken²⁾. Men bedenke bovendien, dat de gelden, benodigd voor de loonbetalingen op Zaterdag, gewoonlijk Vrijdags worden opgevraagd. Hiertegenover staat echter, dat het tijdstip,

²⁾ Het gevolg hiervan was, dat in vele gevallen de uitzonderingen op het bankenmoratorium, bijv. ten behoeve van loonbetaling, geen praktische beteekenis hadden.

waarop Nederland in oorlog geraakte, niet met een maand-ultimo samenviel, terwijl bovendien in verband met de aanstaande Pinksterdagen waarschijnlijk in vele gevallen voor eenigen extra kasvoorraad was gezorgd.

Wellicht heeft zich hier en daar eenige oppotting van zilveren munten voorgedaan, maar wij meenen te mogen aannemen, dat dit verschijnsel in en na de oorlogsdagen geen omvang van beteekenis heeft aangenomen. Reeds bij het uitbreken van den oorlog in September 1939 is gebleken, dat het wantrouwen in papieren geldsoorten, dat in 1914 tot een ware zilverjacht aanleiding had gegeven, grootendeels voor andere opvattingen heeft plaats gemaakt. Aan de vergrootte behoefte aan zilveren munten als gevolg van eenig hamsteren kon in September gemakkelijk worden tegemoet gekomen door het in circulatie brengen van de bijna 18 miljoen stuks halve guldens, die sinds 1934 van Indië waren overgenomen en zich in de kelders van 's Rijks Munt bevonden³⁾. Noodgeld behoefde in September 1939 — anders dan in Augustus 1914 — niet te worden uitgegeven.

Voorzover omzetting van geldsoorten werd verlangd, betref dit thans — binnen de grenzen, gesteld door het afgekondigde bankenmoratorium — voornamelijk de inwisseling van giraalgeld en deposito's (saldi bij giro-instellingen, algemeene banken, spaarbanken, enz.) in chartale geldsoorten — waarbij papiergeld en zilvergeld meestal gelijkelijk werden gewaardeerd — welke omzetting uit liquiditeitssoogmerken te billijken was en geenszins op wantrouwen behoefde te berusten.

In de in het bovenstaande geschetste behoefte aan haar geld in kleine coupures kon in de oorlogsdagen, mede in verband met de stagnatie in het vervoer, niet onmiddellijk op voldoende groote schaal worden voorzien door vergroting van de aanmunting van teeken- en pasmunten en evenmin door middel van het van Rijkswegen in circulatie brengen van zilverbons. Teneinde op zeer korten termijn den geldnood te kunnen lenigen, werd door de Commissarissen der Koningin — daartoe bij telegram van 11 Mei 1940 door het Departement van Binnenlandse Zaken in kennis gesteld — aan de gemeentebesturen medegedeeld, dat zij gerechtigd waren tot de uitgifte van noodgeld⁴⁾.

³⁾ Vgl. het Muntverslag over 1939, blz. 3.

⁴⁾ Onder „noodgeld” verstaan wij alle geldsoorten, uitgegeven ter voorziening in een plotseling opgetreden behoefte aan geldmiddelen, waarin niet met behulp van de algemeen gangbare geldsoorten kan worden voorzien. Onder deze definitie vallen dus behalve het provinciale en gemeentelijke noodgeld ook het Rijksnoodgeld: de zilverbons en het Deutsche noodgeld: de Reichskreditkassenscheine. Men dient echter te bedenken, dat de van Rijkswegen uitgegeven zilverbons in het algemeen spoedig het karakter van noodgeld verliezen en een belangrijk financieringsinstrument worden in het kader van de vlottende Staatsschuld. Bovendien kwam te onzer kennis, dat ook een aantal particuliere ondernemingen noodgeld hebben uitgegeven en wel voornamelijk bij de uitbetaling van de loonen. Een overzicht over den omvang van dit verschijnsel is bezwaarlijk te verkrijgen. Wij beperken ons derhalve in dit artikel tot de uitgifte van de bovengenoemde vormen van noodgeld. Bij wijze van voorbeeld zij slechts vermeld, dat een machinefabriek in de omgeving van Rotterdam gedurende twee achtereenvolgende weken voor de uitbetaling der loonen gebruik maakte van eigen noodgeld ten bedrage van resp. f 15.000.— en f 12.000.—. Medio November was hiervan f 3700.— nog niet ingewisseld. Merkwaardig is, dat het meerendeel der gevallen van noodgeld-uitgifte door particuliere ondernemingen, welke ons ter oore kwamen, betrekking had op papierfabrieken. Wellicht ligt de verklaring hierin, dat deze fabrieken er zeer gemakkelijk toe konden overgaan, zelf noodgeld te vervaardigen. In Helmond geschiedde de noodgeld-uitgifte door de gezamenlijke fabriekanten.

Ondertusschen was men hiertoe in sommige gevallen reeds zelfstandig overgegaan, hetgeen ook geschiedde in verschillende gemeenten, welke de machtiging van den Commissaris der Koningin niet ontvingen.

Ter voorziening in de behoeften van het bedrijfsleven aan geldmiddelen in kleine coupures werden de banken in de gelegenheid gesteld, groot bankpapier tegen noodgeld in te wisselen. Hierbij verleende in vele gevallen De Nederlandsche Bank haar tusschenkomst.

De verleende machtiging werd bij telegram d.d. 17 Mei jl. ingetrokken, terwijl het Departement van Binnenlandse Zaken bij circulaire van 19 Juni d.o.v. tot de gemeentebesturen het verzoek richtte, er voor zorg te dragen, dat het noodgeld uiterlijk 8 Juli 1940 uit de circulatie zou zijn genomen en het onbruikbaar gemaakte noodgeld — voorzover niet reeds vernietigd — aan het Departement zou worden toegezonden. Tevens werd door het Departement aan de gemeenten om opgave verzocht van den omvang en de coupures, waarin noodgeld was aangemaakt, in circulatie gebracht en tot 24 Juni weer aan de circulatie onttrokken. De resultaten dezer enquête werden in handen gesteld van het Departement van Financiën en van De Nederlandsche Bank. Dank zij de bereidwilligheid van de genoemde instanties zijn wij in staat, met behulp van de uitkomsten der ingestelde enquête, een overzicht omtrent den omvang van de circulatie van noodgeld samen te stellen.

De omvang van de circulatie van provinciaal en gemeentelijk noodgeld.

Uit tabel I (blz. 764) blijkt, tot welke bedragen en in welke coupures in Mei jl. door provinciën en gemeenten noodgeld werd aangemaakt, in circulatie gebracht en tot 24 Juni weer uit de circulatie genomen. De onzekerheid omtrent den duur en de intensiteit van den noodtoestand en de daaruit voortvloeiende geldbehoefte was oorzaak, dat een dusdanig groote hoeveelheid noodgeld werd aangemaakt, dat van het totaal bedrag der aangemaakte biljetten, vermeld in tabel I, ad f 5.302.000⁵⁾ slechts bijna de helft of f 2.538.000 in circulatie werd gebracht.

Reeds spoedig kon in de behoefte aan contante middelen in kleine coupures op andere wijze worden voorzien; behalve door vergrootte aanmunting van teekengeld en pasmunt geschiedde zulks met behulp van twee andere vormen van noodgeld, waarvan de verzending weer mogelijk werd. In de eerste plaats werden — evenals in 1914—1918 — zilverbons in omloop gebracht⁶⁾ door het Rijk, terwijl de bezettingsautoriteiten zgn. „Reichskreditkassenscheine” als wettig betaalmiddel invoerden. Wij komen hierop nader terug.

De genoemde uitbreiding van de circulatie der beide laatstgenoemde betaalmiddelen maakte het mogelijk, dat op 24 Juni van het uitgegeven provinciale en gemeentelijke noodgeld reeds f 2.135.000 of 84,1 pCt. uit de circulatie was genomen.

De meest voorkomende coupure was het biljet van f 1.—. Van het totale waardebedrag der uitgegeven biljetten bestond ongeveer de helft uit guldensbons; van het totale aantal in circulatie gebrachte biljetten (1.757.181 stuks) waren niet minder dan 1.249.949 stuks of 71,1 pCt. in coupures van f 1.— uitgegeven. De overige meest frequente coupures waren — naar de aantallen uitgegeven biljetten — resp. die van f 2,50, f 0,25, f 0,50 en f 10.—. Opmerkelijk is, dat de uitgifte van noodgeld zich niet slechts tot de kleine coupures beperkte, maar dat ook, behalve een aanzienlijke hoeveelheid biljetten van f 10.—,

⁵⁾ Dit bedrag is iets te laag, daar in sommige gevallen het bedrag der aangemaakte, maar niet uitgegeven biljetten niet bekend is.

⁶⁾ Voor een waarde van ruim een millioen gulden waren uit den oorlog 1914—1918 nog zilverbons in omloop, voordat tot deze nieuwe uitgifte werd overgegaan.

Tabel I. Noodgeld 1940, door provinciën en gemeenten aangemaakt, in circulatie gebracht en ingewisseld ¹⁾.

Coupures	Aangemaakt		In circulatie gebracht		Tot omstreeks 24 Juni uit de circulatie genomen		Omstreeks 24 Juni 1940 nog in circulatie	
	Aantal	Totale waarde	Aantal	Totale waarde	Aantal	Totale waarde	Aantal	Totale waarde
f		f		f		f		f
100.—	3.130	313.000,—	757	75.700,—	436	43.600,—	321	32.100,—
25.—	900	22.500,—	400	10.000,—	400	10.000,—	—	—
20.—	436	8.720,—	36	720,—	36	720,—	—	—
15.—	57	855,—	57	855,—	57	855,—	—	—
10.—	68.193	681.930,—	44.358	443.580,—	33.043	330.430,—	11.315	113.150,—
5.—	20.929	104.645,—	5.619	28.095,—	5.604	28.020,—	15	75,—
3.—	2.000	6.000,—	1.643	4.929,—	1.625	4.875,—	18	54,—
2.50	582.280	1.455.700,—	262.007	655.017,50	216.072	540.180,—	45.935	114.837,50
2.—	3.047	6.094,—	3.047	6.094,—	3.010	6.020,—	37	74,—
1.—	2.546.784	2.546.784,—	1.249.949	1.249.949,—	1.107.182	1.107.182,—	142.767	142.767,—
0.50	167.169	83.584,50	76.397	38.198,50	75.671	37.835,50	726	363,—
0.25	264.617	66.154,25	96.091	24.022,75	95.344	23.836,—	747	186,75
0.10	37.000	3.700,—	9.312	931,20	9.068	906,80	244	24,40
0.05	51.850	2.592,50	6.086	304,30	5.997	299,85	89	4,45
0.01	2.250	22,50	1.422	14,22	1.384	13,84	38	0,38
Totaal	3.750.642	5.302.281,75	1.757.181	2.538.410,47	1.554.929	2.134.773,99	202.252	403.636,48

¹⁾ De in deze tabel vermelde specificatie kon niet worden gemaakt voor de gemeenten: Brakel, Dinxperlo, Haarlemmermeer, Hedel, Hendrik-Ido-Ambacht, Heurwenen, Nuth, Ouderkerk a. d. IJssel, Poederoyen en Venray, welke tezamen f 38.504,50 aan noodgeld in circulatie hebben gebracht. In totaal werd dus f 2.576.914,97 aan noodgeld in circulatie gebracht.

Bovendien waren geen cijfers beschikbaar voor de provinciën Drenthe en Zeeland en enkele gemeenten, die wel noodgeld aanmaakten, maar hiervan niets in circulatie brachten. In de gevallen, waarin de specificatie van de coupures niet voor alle vier in de tabel opgenomen grootheden bekend was, werden de cijfers, geschat op grond van de bekende specificatie der overige grootheden bij de betrokken gemeente.

in beperkte mate biljetten van f 15.—, f 20.—, f 25.— en zelfs f 100.—⁷⁾ werden uitgegeven. Blijkbaar traden dus soms ook acute moeilijkheden op bij de grootere betalingen, zooals voor loopende uitgaven door ondernemingen, hetgeen niet al te verwonderlijk is, wanneer men bedenkt, dat de eisch van contante betaling in de oorlogsdagen vrij algemeen werd gesteld, terwijl de verbindingen volkomen waren gestoord, zoodat men niet elders geld kon opnemen.

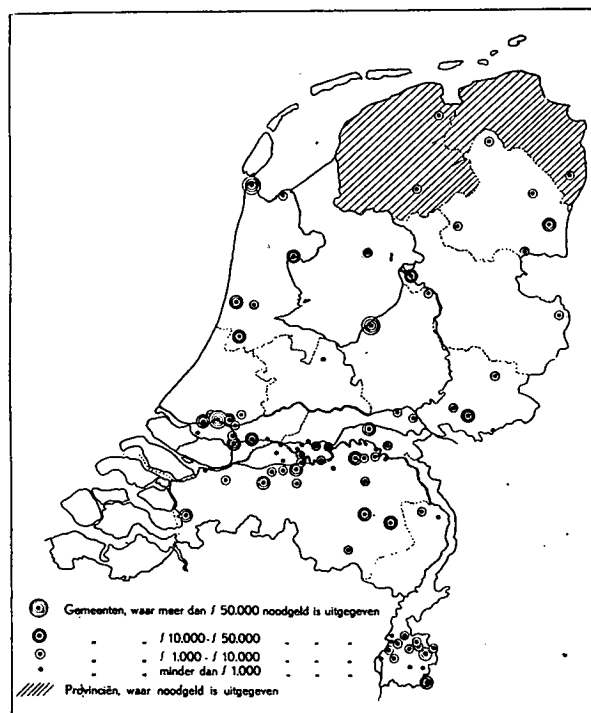
De geografische verspreiding van de uitgifte van provinciaal en gemeentelijk noodgeld.

Een bijzonderheid, waardoor het provinciaal en gemeentelijk noodgeld zich onderscheidt van de in meer normale tijden uitgegeven geldsoorten, is, dat het noodgeld in veel beperkter mate ter voldoening van betalingsverplichtingen bruikbaar is dan de gebruikelijke geldsoorten. Deze beperking geldt zoowel ten aanzien van de grootte van het gebied, waar het noodgeld gebruikt kan worden, als ten

⁷⁾ Verreweg het grootste gedeelte van deze f 100.—biljetten, namelijk 677 stuks op een totaal van 757 stuks, werd uitgegeven door de provincie Groningen. (Vgl. het afgedrukte voorbeeld).

aanzien van den aard der betalingsverplichtingen, welke met noodgeld kunnen worden voldaan.

Over het algemeen is het noodgeld slechts gangbaar binnen de grenzen der gemeente of der provincie van uitgifte. Derhalve geeft het bedrag van het in een bepaalde gemeente of provincie uitgegeven noodgeld een aanwijzing omtrent de mate, waarin zich binnen die gemeente of provincie een geldschaarschte heeft doen gevoelen.

Het verschijnsel der geldschaarschte blijkt zich niet over het geheele land overal in gelijke mate te hebben

Tabel II. Noodgeld, in Mei 1940 door Nederlandsche gemeenten in circulatie gebracht (in guldens).

Gemeenten	In circulatie gebracht	Gemeenten	In circulatie gebracht
Den Helder	138.245,—	Waspik	3.221,—
Rotterdam	131.757,—	Nuth	3.129,25
Harderwijk	100.000,—	Westzaan	3.000,—
Beverwijk	42.800,—	Beek (L.)	2.591,25
Hoorn	40.000,—	Borculo	2.575,—
Kampen	24.000,—	Denekamp	2.526,—
Zwijndrecht	23.655,—	Zaltbommel	2.400,—
Schiedam	22.140,—	Driel	2.378,—
Heerlen	21.575,50	Uden	2.185,—
Oss	19.999,—	Wijk en Aalburg	2.075,—
Waalwijk	18.999,—	Berghem	2.055,50
Druten	18.000,—	Peize	2.018,75
Krimpen aan den IJssel	16.840,90	Coevorden	1.788,—
Emmen	15.662,50	Rossum	1.675,—
Sliedrecht	15.300,—	Havelte	1.625,—
Haarlemmermeer	13.521,—	Amstenrade	1.600,—
Doetinchem	13.297,95	Huissen	1.474,50
Deurne	13.249,—	Herpen	1.406,70
Oosterhout	12.000,—	Wehl	1.190,—
Vaals	11.550,—	Bunde	1.100,—
Bergen op Zoom	11.095,50	Hedel	1.075,—
Helmond	10.419,75	Veen	1.070,—
Ouderkerk aan den IJssel	8.361,25	Brakel	987,50
Zevenbergen	8.306,—	Stein	945,75
Hatterm	7.777,50	Simpelveld	900,—
Valkenswaard	7.000,—	Grave	717,25
Venray	6.950,—	Bergharen	709,—
Urk	6.598,—	Woudrichem	675,—
Loonopzand	6.250,50	Willemstad	650,—
Geleen	5.857,50	Rosmalen	594,—
Heerenveen	5.843,10	Poederoyen	550,—
Wijchen	5.796,—	Ravenstein	450,—
Vlagtwedde	5.698,—	Soest	438,—
Hoensbroek	4.614,72	Poortugaal	283,25
Kollumerland c.a.	4.500,—	Heurwenen	250,—
Raamsdonk	4.456,—	Dussen	239,—
Ubach over Worms	4.248,—	Dinxperlo	226,—
Borger	4.204,—	Meerlo	205,—
Wieringen	4.026,50	Geulle	183,—
Overschie	3.601,20	Almkerk	169,50
Meerssen	3.500,—	Elsloo	97,50
Hendrik Ido Ambacht	3.454,50	Giessen	6,40
Krimpen aan de Lek	3.250,—		
		Totaal 85 gemeenten	901.834,97

voorgedaan. Uit het op blz. 764, 2e kolom, afgedrukte overzichtskaartje blijkt, dat vooral in bepaalde streken van ons land de noodgeld-uitgifte een aanzienlijken omvang heeft aangenomen. De gegevens, op grond waarvan dit kaartje werd samengesteld, zijn samengevat in tabel II.

Het kaartje laat zien, dat naar verhouding het meeste noódgeld werd uitgegeven in de gebieden, die of al spoedig door het bezettingsleger van de rest van het land werden geïsoleerd (Groningen, Friesland, Zuid-Limburg, grensstreek) of in het brandpunt van den strijd kwamen te liggen en daardoor vaak werden geïsoleerd (Noord-Brabant, streek der groote rivieren, Rotterdam, Den Helder) dan wel een stroom van geëvacueerden moesten huisvesten (Harderwijk, Noord-Hollandsche gemeenten). In het Oosten des lands nam de uitgifte van gemeentelijk noodgeld geen grooten omvang aan, hetgeen waarschijnlijk verband houdt met de omstandigheid, dat aldaar in de behoefte aan contante middelen reeds spoedig kon worden voorzien met behulp van de door de bezettingsautoriteiten in omloop gebrachte Reichskreditkassenscheine. In Groningen en Friesland was dit laatste in geringere mate noodig

in verband met het spoedig ingrijpen van de provinciale besturen.

In totaal werd in ons land aan provinciaal en gemeentelijk noodgeld uitgegeven:

door de provincie Groningen	f 1.172.580,—
door de provincie Friesland pl.m. ..	502.500,—
door 85 gemeenten	901.834,97
Te zamen pl.m.	f 2.576.914,97

Behalve door de beide genoemde provinciën werd noodgeld aangemaakt of althans geclicheerd, maar niet uitgegeven, door de provincies Drenthe en Zeeland. In de laatstgenoemde provincie werd de uitgifte op het laatste oogenblik onmogelijk, doordat de persen niet meer konden draaien wegens stagnatie in de electriciteitsvoorziening.

Bepanking van de aanwendingsmogelijkheid naar den aard der betalingsverplichting.

Zooals wij reeds opmerkten, waren niet alle door provincien en gemeenten uitgegeven noodgeld-biljetten in onbepaalde mate voor alle mogelijke betalingen binnen

*Goed voor
 twee Gulden vijftig cent
 Rotterdam 18 MEI 1940*

het gebied van uitgifte te gebruiken. Behalve bons met onbepaalde toepassingsmogelijkheid werden in vele gevallen bons uitgegeven, die bijv. slechts voor aankoop van levensmiddelen en/of voor betaling van huren gebruikt konden worden. Van beide categorieën vindt men hierbij voorbeelden afgedrukt.

Naar uit deze voorbeelden blijkt, werd in Rotterdam naast gedrukte biljetten ook geschreven noodgeld uitgegeven, hetgeen het geval was in die gedeelten van de stad, welke kort na het uitbreken van den oorlog van het stadscentrum met het raadhuis waren geïsoleerd; de geschreven biljetten werden hier uitgegeven door Maatschappelijk Hulpbetoon. Bovendien werd in Rotterdam

Geldig tot en met 30 Mei 1940.
 Gültig bis zum 30 Mai 1940.

Volg No.:

Winkel- en Huurbon N° 14999
 Laden - Waren - Schein

Goed voor EEN GULDEN winkelwaar en huishuur.
 Gutschein für EIN GULDEN gegenwert in Waren und Hausmietscheine
 (Bil. 1.- — Mark 1.50)

GEMEENTE
 HELMOND.

HELMOND, den 16 Mei 1940. Handteekening:

Deze bon vóór 1 Juni 1940 inwisselen bij de:
 Desser Gutschein bevor den 1 Juni 1940 ein zu lösen bei:
 Amsterdamsche Bank of Handelmaatschappij:
 Wegets gebrek aan klein geld, werden winkeliers verzocht, de bons zooveel mogelijk te verzamelen, alvorens in te wisselen.
 Infolge Mangel an kleinem Geld werden Ladenbesitzer gebeten, die Scheine so viel wie möglich zu sammeln bevor sie dieselben einzulösen.
 Niet bestemd voor ander gebruik.
 Nicht zugelassen für andere Zwecke. Nicht verhandelbar

Zuid ook noodgeld in circulatie gebracht door een Commissaris van Politie aan den Linker Maasoever. Van de totale noodgeld-uitgifte in Rotterdam werd uitgegeven:

Op den Rechter-Maasoever	f 55.373,50
Op den Linker-Maasoever:	
a. door den Dienst voor Maatschappelijk Hulpbetoon	„ 67.106.—
b. door een geïsoleerden politiepost ..	„ 9.277,50
Totaal	f 131.757,—

Uit het hiervoren afgedrukte noodgeld blijkt, dat bijv. in Helmond, waar de uitgifte geschiedde na de capitulatie, de bons zowel in het Nederlandsch als in het Duitsch zijn gesteld, terwijl de vaste omrekeningskoers erop is vermeld.

De orde van grootte van het verschijnsel der noodgeld-uitgifte.

Ter bepaling van de orde van grootte en de relatieve beteekenis van het verschijnsel der noodgeld-uitgifte is het gewenscht, te beschikken over een overzicht van de geldhoeveelheid in Nederland op het tijdstip, waarop ons land in den oorlog werd betrokken, en van de mutaties, welke zich daarna in de geldhoeveelheid hebben voorgedaan.

Daar het hier de uitgifte van chartale geldmiddelen betreft, beperken wij ons tot de circulatie van chartaal geld.

Uit tabel III (blz. 767) blijkt, met welk bedrag en in welke procentueele verhouding de totale chartale geldhoeveelheid en de afzonderlijke chartale geldmiddelen in de periode van 9 tot en met 31 Mei zijn toegenomen. De hierin opgenomen schatting van den omvang der uitgifte van Reichskreditkassenscheine werd opgesteld in overleg met De Nederlandsche Bank.

Tabel III laat zien, dat van de totale stijging der chartale geldhoeveelheid met 9,7 pCt. of f 132 miljoen slechts een bedrag van ruim f 2,5 miljoen (d.i. 2 pCt. van f 132 miljoen) voor rekening komt van de uitgifte van provinciaal en gemeentelijk noodgeld. Verder kwam 13,9 pCt. van de toeneming der totale chartale geldhoeveelheid of ruim f 18 miljoen voor rekening van het Rijksnoodgeld (zilverbons) en circa 3,8 pCt. of circa f 5 miljoen voor rekening van het Duitsche noodgeld. Verreweg het grootste aandeel in de toeneming der chartale geldhoeveelheid hadden echter de bankbiljetten, waarvan de circulatie met ruim f 99 miljoen of 8,5 pCt. toenam, welke toeneming 74,9 pCt. der totale stijging van de chartale geldhoeveelheid uitmaakte. Tenslotte steeg de circulatie van teekengeld en pasmunt met f 7 miljoen of 3,4 pCt., hetgeen van de totale toeneming 5,4 pCt. bedroeg.

Vergelijking met de noodgeld-uitgifte in 1914.

Bij het bespreken van de noodgeld-uitgifte in Mei 1940 dringt zich een vergelijking op met een vroegere periode, waarin in ons land tot uitgifte van noodgeld werd overgegaan: de eerste weken na het uitbreken van den oorlog in 1914. Er werd toen naast de zilverbons van het Rijk alleen door een aantal gemeenten noodgeld uitgegeven⁸⁾. In die dagen moest reeds tot uitgifte van noodgeld worden overgegaan, ook al was ons land niet rechtstreeks in den oorlog betrokken. Wij zagen reeds in de inleiding, hoe de toenmalige verschijnselen op monetair gebied verschilden van de huidige. Er deed zich onmiddellijk na het uitbreken van den oorlog een ware zilverjacht voor; zilveren munten werden in zeer grooten omvang op-

⁸⁾ Vgl. „Documenten van de economische crisis van Nederland in oorlogsgevaar”, uitgave van de Koninklijke Bibliotheek; eerste serie, aflevering 6 (24 November 1914): „De monetaire crisis”.

Tabel III. Mutaties in de Nederlandsche chartale geldhoeveelheid in de periode 9 Mei—31 Mei 1940.
(in duizenden guldens en in procenten van het totaal)

	Teekengeld en pasmunt ¹⁾		Zilverbons ²⁾		Bankbiljetten ³⁾		Reichskreditkassenscheine ⁴⁾		Provinciaal en gem. noodgeld		Totale chartale geldhoeveelheid	
	x f 1000.—	pCt.	x f 1000.—	pCt.	x f 1000.—	pCt.	x f 1000.—	pCt.	x f 1000.—	pCt.	x f 1000.—	pCt.
In circula- tie om- streeks 9 Mei 1940	208.213	15,2	1.063	0,1	1.158.613	84,7	—	—	—	—	1.367.889	100
Toeneming der geld- hoeveel- heid van 9-31 Mei 1940....	7.167	5,4	18.378	13,9	99.058	74,9	pl.m. 5.000	3,8	pl.m. 2.577	2,0	pl.m. 132.180	100
In circula- tie per 1 Juni 1940	215.380	14,3	19.441	1,4	1.257.671	83,8	pl.m. 5.000	0,3	pl.m. 2.577	0,2	pl.m. 1.500.069	100
Toeneming in pCt. t. o. v. 9 Mei	3,4		1.728,9		8,5		—		—		pl.m. 9,7	

¹⁾ Berekend met behulp van het Muntverslag 1939 en gegevens, ons welwillend verstrekt door 's Rijks Muntmeester.

²⁾ Opgaven van den Stand van 's Rijks Kas.

³⁾ Weekstaten Nederlandsche Bank.

⁴⁾ Schatting; in overleg met De Nederlandsche Bank.

gepot ⁹⁾. Tevens vond een run op De Nederlandsche Bank plaats. Kortom, de reacties van het publiek op monetair gebied waren chaotisch te noemen, geheel anders dan toen in Mei jl. Nederland in den oorlog werd betrokken.

De uitgifte van gemeentelijk noodgeld beliep in Augustus 1914 f 990.516,40, d.i. per hoofd der totale bevolking ongeveer f 0,16. In Mei 1940 nam de totale uitgifte van provinciaal en gemeentelijk noodgeld eveneens een slechts bescheiden omvang aan, namelijk van f 2.567.914,97 of circa f 0,29 per hoofd der bevolking; aan gemeentelijk noodgeld was hieronder begrepen f 901.834,97 of ongeveer f 0,10 per hoofd der bevolking. In beide gevallen was de uitgifte van provinciaal en gemeentelijk noodgeld derhalve dus gering in verhouding tot de totale geldcirculatie (chartaal en giraal geld te zamen), welke in de genoemde perioden op circa f 800 miljoen resp. circa f 3500 miljoen kan worden gesteld. De cijfers betreffende de uitgifte van provinciaal en gemeentelijk noodgeld per hoofd der bevolking zijn niet zonder meer vergelijkbaar, daar de betalingsgewoonten in 1914 belangrijk verschilden van de huidige. Met name heeft het girale betalingsverkeer in de tusschenliggende periode een belangrijke ontwikkeling doorgemaakt, vooral sinds de oprichting van den Postchèque- en Girodienst in 1918.

Behalve een verschil in betalingsgewoonten is ook een verschil in de houding van het publiek ten aanzien van het noodgeld te constateeren. Terwijl in 1914 hier en daar het publiek weigerde, het noodgeld te accepteren, zijn ons voor Mei 1940 dergelijke gevallen niet bekend. Men accepteerde blijkbaar het noodgeld op grond van vertrouwen, hetzij een „circulair” vertrouwen, nl. in de algemeene bereidheid tot accepteren,

⁹⁾ Hierbij moet in aanmerking worden genomen, dat de zilveren munten destijds een grootere metaalwaarde vertegenwoordigden dan thans. Het zilveragehalte van den gulden bedroeg in 1914: 0,945 en thans 0,720.

Bovendien bedroeg de zilnerprijs te Londen (in pence per oz. stand.) op 30 Juli 1914: 23³/₄ d., op 9 Mei 1940: 207⁷/₈ d.

hetzij vertrouwen in het crediet van de overheid ¹⁰⁾.

De beteekenis van het verschijnsel der noodgeld-uitgifte.

Wij willen er aan het slot van onze beschouwingen nog op wijzen, dat aan het verschijnsel der uitgifte van provinciaal en gemeentelijk noodgeld geen enkele invloed van blijvend aard kan worden toegekend, zulks in tegenstelling tot de vergroting van de circulatie der overige chartale geldmiddelen, waaronder Rijksnoodgeld en Duitsch noodgeld.

Het provinciale en gemeentelijke noodgeld diende uitsluitend ter compensatie van tijdelijke tekorten aan constante middelen, ter overbrugging dus van een korte periode van te kleine kasvoorraden; de uitgifte ervan heeft door het tijdelijk karakter ervan een zuiver *neutraliseerenden* invloed. De vergroting van de circulatie der overige chartale geldmiddelen zou echter behalve een *compenseerenden* of *neutraliseerenden* invloed — in verband met den toegenomen liquiditeitsdrang — vergroting der kasvoorraden en aanvankelijk ook met de gedaalde omloopsnelheid van het giraalgeld als gevolg van het bankenmoratorium — ook een eenigszins *inflatoire* werking kunnen uitoefenen, aangezien deze geldmiddelen langen tijd in circulatie blijven of — zooals bij de uitgifte van Reichskreditkassenscheine het geval is — tot een vergroote uitgifte van andere soorten chartaal geld (in dit geval bankbiljetten) aanleiding geven in een periode van verminderenden goederenomzet. Het spreekt vanzelf, dat in de huidige omstandigheden het gevaar van een dergelijke inflatoire werking met verschillende middelen krachtig kan worden bestreden. Het valt echter buiten het kader van deze beschouwing, hierop nader in te gaan.

REDACTIE

ECONOMISCH-STATISTISCH MAANDBERICHT.

¹⁰⁾ In geval van uitgifte van noodgeld door particuliere ondernemingen was natuurlijk het crediet der betreffende onderneming van belang. Merkwaardig is, dat bijv. de bons, uitgegeven door de in noot ³⁾ bedoelde onderneming, in allerlei deelen van het land in betaling werden genomen.

STICHTING WINTERHULP NEDERLAND.

Nu de aandacht van het publiek zoozeer getrokken wordt door de Stichting Winterhulp Nederland, lijkt het goed op deze plaats omtrent de armenverzorging en de plaats van de nieuwe instelling te midden van haar soortgenooten eenige oriënteerende cijfers te verstrekken. Het doel van de Winterhulp is in de uiteenzettingen van den directeur-generaal aan de pers duidelijk naar voren gekomen. Het is het verstrekken van *extra hulp in den winter*. Alle vormen van sociale verzorging gaan daarnaast hun eigen weg verder. De hulp zal zich niet tot het strikt noodige beperken, doch zoodanig zijn, dat den behoeftigen het leven „vreugdevoller” gemaakt wordt.

Natuurlijk zullen in den aanvang de werkzaamheden van de Winterhulp zich voornamelijk richten op het verkrijgen van de noodige bronnen van inkomsten. Omtrent de wijze van besteding der ingezamelde gelden, de wijze van hulpverlening zelve is dan ook nog niets definitief bekend. Naar analogie van de Deutsche zusterorganisatie zal wel in de eerste plaats gedacht moeten worden aan gaven in natura: levensmiddelen, kolen, kleeding, beddegoed, huisraad, hetgeen echter geschieden zal door de verstrekking van bons (waardebons) op winkeliers. In de praktijk blijken evenwel vele personen niet anders dan met geld te helpen te zijn, waarbij te denken is aan delging van huurachterstand, betaling van leveranciersschulden bij kleine zelfstandige handelaren, verstrekken van handsgeld e.d. Wellicht zal de Winterhulp zich ook op dit aparte gebied begeven. Of de wintersteun zich ook zal uitstrekken tot het geven van periodieken steun, b.v. een wekelijkschen bijsteun gedurende den kouden tijd van het jaar, is nog geheel onbekend. Dit zal waarschijnlijk pas blijken, nadat de uitkomsten van een enquête bekend zijn, welke men zich, blijkens persberichten, voorstelt te houden.

De vragen, die thans beantwoording verdienen, zijn deze: hoe groot is de behoefte, welke categorieën moeten gesteund worden, wat wordt er reeds gedaan, wat blijft er te doen? Ieder dezer vragen behoort te worden gesplitst in de soorten van behoefte en de daarop passende vormen van hulpverlening en is eerst dan voor eenige beantwoording vatbaar. Een concreet antwoord valt alleen te geven op de twee middelste vragen, de vraag naar hetgeen reeds verricht wordt, en op de vraag, welke categorieën geholpen moeten worden.

Alvorens de onderdeelen van dit antwoord uiteen te zetten, moeten wij nog een opmerking maken. De winterhulp zal zich, naar verwacht mag worden, niet begeven op het terrein van de sociale politiek en van de sociale voorzorg. Het individueele geval staat bij maatschappelijk werk als dit steeds op den voorgrond, niet de algemeene maatregel. Een bepaalde huurder zal geholpen worden, maar er zullen niet maatregelen gefinancierd worden om te komen tot huurverlaging voor den arbeidersstand (volkshuisvesting); een begaafde jongen kan met studiegeld gesteund worden, doch aan verbetering van vakonderwijs of voorlichting bij beroepskeuze kan niet gedacht worden; incidenteel kan bijsteun verleend worden, niet algemeen. Anders zou de Winterhulp zich verwijderen van het gebied der liefdadigheid, waarvoor het bedoeld is; al klinkt het woord liefdadigheid niet „modern”. Dit sluit natuurlijk niet uit, dat de Winterhulp categorale hulp verleent, bijvoorbeeld aan de slachtoffers van een bepaalde ramp, evenals het Algemeen Steun-Comité 1939 zulks deed, ten aanzien van groepen slachtoffers der oorlogsomstandigheden, terwijl de individueele hulp werd overgelaten aan het Nationaal Fonds voor Bijzondere Nooden en de Nat. Vereeniging tot steun aan Miliciens.

Eenige cijfers van de armenzorg in 1937.

De bron voor het antwoord op de vraag, hoeveel er in ons land jaarlijks aan weldadigheid wordt besteed, is de Armenzorgstatistiek, welke tot en met 1937 gepubliceerd

is¹⁾. In 1937 was dit bedrag ruim f 129.000.000.—. Hier van kwam 80 pCt. ten laste van de Overheid, 20 pCt. werd door de kerkelijke en particuliere instellingen van weldadigheid bekostigd. De samenstelling van dit bedrag en het aandeel van de kerkelijke en particuliere instanties daarin moge blijken uit onderstaand staatje, waarvan de gegevens aan genoemde statistiek zijn ontleend. Zij hebben betrekking op het jaar 1937. Zooveel mogelijk zijn de subsidies, welke van overheidswege worden verstrekt, verrekend.

Vormen van onderstand	Totaal uitgaven		Aandeel van particuliere en kerkelijke instellingen
	in miljoenen guldens		In pCt.
1. Ondersteuning met geld en levensbehoeften	57,0	10,001	17,5
2. Uitbesteding in gezinnen en gestichten en verpleging in gestichten van kinderen, maatschappelijk ongeschikten, gebrekkigen en ouden van dagen	18,5	8,598	46,4
3. Geneeskundige armenzorg in en buiten ziekenhuizen; herstellingsoorden en sanatoria; wijkverpleging	23,1	2,306	9,9
4. Verpleging en uitbesteding van armlastige krankzinnigen	14,8	0,048	0,3
5. Kleeding en voeding van schoolkinderen	1,6	0,068	4,2
6. Vacantie- en gezondheidskolonies; uitzending van kinderen naar buiten	1,1	0,465	42,2
7. Huisvesting in hofjes en vrije woningen	1,5	1,388	92,5
8. Diverse andere vormen (sluitpost)	7,5	1,973	26,3
9. Kosten van beheer der instellingen	4,4	0,510	11,5
Totaal	129,5	25,357	19,58

Omtrent de inkomsten der instellingen geeft de statistiek geen uitsluitel. De vragenlijsten, welke aan de statistiek ten grondslag liggen, vragen niet naar de totale inkomsten, doch slechts naar de opbrengst van bepaalde bronnen. Omtrent eventuele winsten of tekorten over het jaar 1937 is eveneens niets bekend. Wel weten wij dit: de inkomsten der particuliere en kerkelijke instellingen uit hunne bezittingen bedroegen f 9.389.000.— en hunne inkomsten uit collecten, contributies en andere vrijwillige bijdragen en giften bedroegen f 12.055.000.—, te zamen f 21.444.000.—. Het is niet mogelijk het genoemde bedrag van f 12.000.000.— te specificeren naar bijvoorbeeld collecten in de kerken, openbare collecten, contributies e.d.

De grootste uitgaven-post is blijkens de statistiek de onderstand met geld en levensbehoeften. Hiertoe behoort al hetgeen van overheidswege (gemeente of burgerlijk armbestuur) gedaan wordt voor de armlastigen en voor allen, die zich het noodzakelijke levensonderhoud niet kunnen verschaffen²⁾. Een groot gedeelte hiervan wordt besteed aan regelmatige, wekelijksche uitkeeringen voor hen, die meestal voor langeren tijd of voor de rest van hun leven in ondersteuning zijn opgenomen. Ten aanzien van dezen steun bepaalt de wet, dat de te verstrekken ondersteuning de grens van het voor het levensonderhoud noodzakelijke niet mag overschrijden (art. 29, lid 3 der Armenwet). Hieromtrent treffen wij in de statistiek een staatje aan, waaraan op blz. 769, 1e kolom bovenaan een en ander wordt ontleend.

Het laat zich nu indenken, dat de Winterhulp voornemens zou zijn iets voor deze categorie van landgenooten te doen, bij voorbeeld een eenmalige uitkeering van f 10.— per ondersteunde. Deze extra hulp zou dan ongeveer f 3.000.000.— vorderen. Voor toezicht op de besteding zijn voldoende organen aanwezig. Het zou werke-

¹⁾ Uitgave Centraal Bureau voor de Statistiek.

²⁾ De werklozensteun staat hier geheel buiten. De totale kosten daarvan bedroegen in 1937 ruim f 145.000.000.—.

	Aantal ondersteunden		Besteed bedrag in guldens	Gemiddeld jaarbedrag per ondersteuning in guldens
	Hoofden van gezinnen	Alleenwonenden		
Overheidsinstellingen	138.842	50.655	46.790.678	246.92
Kerkelijke en particuliere instellingen	79.588	22.740	9.127.570	89.20
Totaal	291.825		55.918.248	191.62

lijk een „extra” zijn boven de gewone ondersteuning, welke gemiddeld beneden de f 4.— per week ligt. Bij de beoordeeling van dit bedrag valt te bedenken, dat een onbekend deel der ondersteunden alleen bijsteun ontvangen in den zin van een toeslag op de inkomsten van het gezinshoofd of van de andere gezinsleden, tot de steunnorm van de betreffende gezinsgrootte bereikt is.

Een betrekkelijk zeer gering gedeelte van de in de statistiek genoemde f 57.000.000 wordt besteed aan de hulpverlening met losse giften. Het is niet bekend, welk gedeelte van deze soort hulp in natura — kleding, dekking, levensmiddelen — en welk gedeelte in geld wordt verstrekt. Wij ontleenen aan de statistiek de volgende cijfers:

	Aantal personen	Totaal bedrag in guldens	Gemiddeld bedrag in guldens
Overheidsinstellingen	55.174	1.609.287	29.16
Kerkelijke en particuliere instellingen	132.265	1.436.471	10.86

Deze lage gemiddelden toonen wel aan, dat het karakter dezer giften nog ver verwijderd is van het soort giften, dat een de armoede opheffende werking heeft, als bedoeld in het eerste lid van art. 29 der Armenwet. Werkelijk nuttig resultaat wordt hier pas bereikt met een gift van gemiddeld pl.m. f 200.—.

Dit opheffende werk wordt nog in een te geringe mate door de overheidsinstanties verricht. Daarvoor moet men zijn bij een particuliere instelling als het Nationaal Fonds voor Bijzondere Nooden, dat door middel van zijn Commissies van Samenwerking in talrijke gemeenten zulke hoge bedragen geeft. In 1939 bijvoorbeeld werd in ruim 2400 gevallen een bedrag van ruim f 600.000.— geschonken, gemiddeld per geval f 245.—.

Categoryen behoeftigen.

In het vorenstaande komen de belangrijkste totaal cijfers voor omtrent hetgeen er in ons land in een gewoon jaar als 1937 werd uitgegeven. Een analyse van de belangrijkste cijfers toont al dadelijk aan, dat naast het noodzakelijk minimum voor levensonderhoud, dat grootendeels door de overheid gegeven wordt, in vele vormen nuttig werk door particuliere en kerkelijke instellingen wordt verricht. Ditzelfde verschijnsel zal ook blijken bij de andere vormen van maatschappelijk werk, welke in het vorenstaande overzicht niet tot hun recht zijn gekomen in hun rijke verscheidenheid. De f 25.000.000.—, welke in 1937 door kerkelijke en particuliere instellingen werd besteed is een hoog bedrag. Het is per hoofd der totale bevolking van ons land f 3.—. Het is zelfs zooveel, dat in vele gemeenten, waaronder vooreerst de grootste gemeenten, bepaalde vormen van maatschappelijk hulpbetoon nimmer worden geweigerd op grond van geldgebrek. Iedere afwijzing op een verzoek om steun wordt daar slechts gemotiveerd door de antecedenten van den verzoeker. Het is zelfs zooveel, dat het de vraag is, of de Winterhulp niet goed zal doen met zich te richten tot andere categorieën van behoeftigen, dan tot hen, die reeds in ondersteuning zijn. Deze laatsten immers hebben hun levensomstandigheden aan hun inkomstenpeil reeds aangepast. Natuurlijk zou ook daar een gift per ondersteunde welkom zijn bij het stijgend peil van de kosten van levensonderhoud.

Maar daarmee worden niet diegenen bereikt, die het thans het moeilijkst hebben. Wij denken daarbij vooral aan de indirecte slachtoffers van den oorlog in den handel en de industrie, aan al diegenen, die thans voor het eerst een beroep moeten doen op de hulp van hun families of van openbare of andere instellingen van weldadigheid. Deze categorieën hebben meestal hunne uitgaven nog niet aangepast aan hunne inkomsten. Voorts denken wij aan de chronisch zieken, aan de groote gezinnen (hier ook die der ondersteunden).

Het is nog niet bekend, welke categorieën de Winterhulp Nederland speciaal zal betrekken in haar arbeid. Het is derhalve ook onmogelijk om te schatten wat voor de beoogde leniging van den nood noodig zal zijn. Zoolang de plannen van de Winterhulp Nederland niet zijn komen vast te staan is iedere schatting hier een slag in de lucht.

Indien dan ook de opbrengst der eerste inzamelingen mocht tegenvallen, dan moet bedacht worden, dat wij niet gewend zijn te geven zonder nauwkeuriger te weten, waarvoor en hoe het geld besteed zal worden.

De opbrengst zal, naar het mij voorkomt, wel toenemen, naarmate de richting van de besteding der gelden duidelijker wordt.

Mr. J. DE VRIES.

's-Gravenhage, 19 November 1940.

OPCENTEN OP DE WINSTBELASTING.

Bij het Besluit ¹⁾ van den Secretaris-Generaal van het Departement van Financiën van 11 dezer, worden ten behoeve van het Rijk opcenten op de Winstbelasting geheven. Een sober Besluit als dit, waarin kort en bondig in slechts vier artikelen een ingewikkelde materie wordt geregeld, geeft juist door zijn bondigheid veel stof tot overdenking. Het ontbreken van een Memorie van Toelichting, zooals die vroeger wetsontwerpen vergezelden, verplicht ertoe, bij dat overdenken ook de hypothese en de fantasie te hulp te roepen. Met betrekking tot de bedoeling der nieuwe bepalingen zijn deze hulpkrachten reeds van belang; ten aanzien van de vermoedelijke uitwerking van het Besluit en van de reacties daarop spelen zij zeer zeker een rol van beteekenis.

Door het bedoelde Besluit wordt het effectieve heffingspercentage van de Winstbelasting 1940 verhoogd van 11½ tot 31½. Deze verhooging wordt echter verlaagd tot 26½ pCt., indien over eenig jaar de winst van een lichaam niet meer bedraagt dan 8 pCt. van het bedrag, dat aan het einde van dat jaar het gestorte kapitaal aangeeft.

Het is vooral deze matiging, die stof tot overdenken geeft. De bedoeling is duidelijk: in deze eenvoudige discriminatie zit een element van draagkracht. De uitwerking evenwel is minder eenvoudig. Wat toch wordt hier met „winst” bedoeld en wat met „gestort kapitaal”? Heeft men hier de winst op het oog volgens artikel 5 van het Besluit op de Winstbelasting 1940, dan wel denkt men aan de belastbare winst na de berekeningen volgens artikel 6 van dat Besluit, of meent men soms de gezuiverde belastbare winst na aftrek volgens artikel 7 dan wel het overschot aan belastbare winst na de verliescompensatie volgens artikel 8 van laatstgenoemd Besluit? En welk kapitaal is bedoeld; het nominale kapitaal na aftrek van het ongeplaatste en niet gestorte deel daarvan, of wellicht als ander uiterste het zuivere vermogen, dat toch reeds zulk een belangrijk element is voor de winstberekening? Mogelijk een daartusschen gelegen grootheid?

Op de laatste reeks vragen geeft het Besluit zelf antwoord. Het bezigt namelijk den term „gestort kapitaal”, die in artikel 2 nog geen evident vasten inhoud heeft, in artikel 3 opnieuw, en wel in een daar zóo ondubbelzinnige

¹⁾ De volledige tekst van dit Besluit wordt hieronder in de rubriek aantekeningen afgedrukt.

beteekenis, dat daardoor ook de twijfel ten aanzien van artikel 2 wordt weggenomen. Artikel 3 bevat een even merkwaardige als noodzakelijke bepaling, die ingrijpt in de statutair voorgeschreven winstverdelingen. Deze toch gaan meestal uit van het primair dividend voor aandeelhouders — eventueel voor verschillende categorieën achtereenvolgens — waarna de overwinst in bepaalde verhoudingen wordt verdeeld. Er zijn dus vaste, meestal van het gestort kapitaal afhankelijke, althans niet met de winst zelve evenredige, winstaandeelen²⁾ en er zijn met de winst — of de overwinst — evenredige winstuitdelingen, bepaald in percentages van die winst of overwinst. Een zware belasting op de winst laat de vaste winst-aandeelen, voorzover die voor de evenredige gaan en voorzover de winst toereikt, ongemoeid en drukt dus vooral op die evenredige aandelen. Daarom bepaalt artikel 3, dat de bestuurders bevoegd zijn de „op de winstverdeling van invloed zijnde vaste bedragen of percentages van het gestorte kapitaal” met ten hoogste een vijfde te verlagen.

Hier moet gedacht zijn aan primair dividend, derhalve aan nominaal gestort kapitaal. Het is niet aan te nemen, dat dezelfde term in artikel 2 een andere beteekenis zou hebben dan in artikel 3. De matiging der heffing wordt dus verleend als de winst niet grooter is dan 8 pCt. van het nominale gestorte kapitaal.

Een naamlooze vennootschap met een miljoen gestort kapitaal en f 500.000 reserve, die f 110.000 winst maakt, betaalt dus aan winstbelasting f 34.650; een andere vennootschap met f 1.500.000 gestort kapitaal zonder reserve, die eveneens f 110.000 winst maakt, betaalt f 29.150 of f 5.500 minder dan de eerste. Op het eerste gezicht lijkt dit vreemd. Het kan een speling van het toeval zijn, zooals zoo vaak onzuiverheden te voorschijn komen bij het toepassen van belastingtarieven.

Houdt deze discriminatie wellicht een prikkel in zich tot het voeren van een andere kapitalisatie- of uitdeelingspolitiek? Eerstgenoemde vennootschap heeft het in de hand, de reductie deelachtig te worden door wijziging van haar kapitalisatie. Zoodra zij de bedoelde f 500.000 reserve omzet in gestort aandelenkapitaal verschilt zij in geen enkel opzicht van haar zuster. Maar door die omzetting wordt, tegen de bedoeling van artikel 3 in, het uit te deelen bedrag aan primair dividend met 50 pCt. vermeerderd. Bovendien zou deze omzetting de vennootschap f 12.500 registratierecht kosten op de nieuw uit te geven bonus-aandeelen. En als de reserve dateert van vóór het overgangstijdstip, waarop de Winstbelasting 1940 voor haar begon te werken, dan deelt zij een oude reserve uit en is zij daarover ingevolge artikel 41 lid 2 winstbelasting verschuldigd! De veronderstelde bedoeling om tot herkapitalisatie te prikkelen kan dus niet aanwezig zijn.

Ook voor de met te weinig aandelenkapitaal en te veel geldschulden toegeruste — veelal besloten — naamlooze vennootschappen vormt de discriminatie geen prikkel tot herkapitalisatie. Rente van schuld is, als bedrijfslast, vrij van winstbelasting, dividend op aandelen niet. Tegen de hooge lasten op deze laatste bron van inkomens weegt de 50 pCt. discriminatie in bepaalde gevallen niet op. Het euvel van de overwegend „fiscale” kapitalisatie met vreemd kapitaal wordt door deze discriminatie niet bestreden.

De discriminatie kan hoogstens gezien worden als een premie voor hooge, een boete voor lage kapitalisatie. Soms kan er reden bestaan, onderkapitalisatie af te keuren, vooral wanneer die onderkapitalisatie uit anti-fiscale motieven is ontstaan. Maar in andere gevallen kan deze toestand juist heilzaam werken, doordat zij, het aandelenkapitaal laag houdend, groote uitkeeringen aan

primaire dividenden voorkomt en daardoor tendeert in de richting van matige uitkeeringen, wat vooral in tijden als deze gewenscht moet worden geacht. In zulke gevallen zal men evenwel aan de boete voor lage kapitalisatie niet kunnen ontkomen.

Wel zal menige besloten naamlooze vennootschap aan de verhooging der Winstbelasting kunnen ontkomen door... loslaten van den rechtsvorm der naamlooze vennootschap. Als dit Besluit hiertoe in aanzienlijke mate den stoot geeft, en maatregelen worden beraamd om dit zonder onaangename fiscale consequenties tot stand te doen komen, dan zal dit een bijkomstige bate zijn voor de Nederlandsche Gemeenschap, naast die, welke in 's Rijks Kas zullen vloeien.

M. C.

AANTEKENINGEN.

Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Financiën in zake het heffen van opcenten op de winstbelasting ten behoeve van het Rijk.

Op grond van § 1 der Verordening No. 23/1940 en in overeenstemming met de §§ 2 en 3 der Verordening No. 3/1940 van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied wordt bepaald:

Artikel 1.

- (1) Er worden ten behoeve van het Rijk opcenten op de winstbelasting geheven.
- (2) De opcenten worden geheven op de aanslagen over de jaren, aanvangende met of na 1 Januari 1940.

Artikel 2.

- (1) Het aantal opcenten bedraagt 200.
- (2) Het aantal opcenten blijft beperkt tot 150, indien de winst 8 ten honderd van het gestorte kapitaal niet te boven gaat. Het gestorte kapitaal wordt bepaald naar den toestand bij het einde van het jaar.

Artikel 3.

- (1) Ten einde de verhooging van den belastingdruk gelijkmatig te verdeelen, zijn de bestuurders van de belastingplichtige lichamen bevoegd, met betrekking tot boekjaren, waarover opcenten volgens dit besluit worden geheven, te bepalen, dat de vóór de inwerkingtreding van dit besluit op de winstverdeling van invloed zijnde vaste bedragen of percentages van het gestorte kapitaal worden verlaagd met een door hen te bepalen gedeelte van ten hoogste een vijfde.
- (2) De bevoegdheid, toegekend bij het vorige lid, bestaat niet ten aanzien van het berekenen van aandelen in de winst, vallende onder artikel 6, eerste lid, onder 1, van het Besluit op de Winstbelasting 1940.

Artikel 4.

Dit besluit treedt in werking op den dag zijner afkondiging.

's-Gravenhage 11 December 1940.

Overheidsmaatregelen op economisch gebied. HANDEL EN NIJVERHEID.

Centrale verwarmingsbedrijf. De zgn. spertijd voor het centrale verwarmingsbedrijf is opnieuw met zes maanden verlengd tot 3 Juli 1941. (E.V. 13/12/40, pag. 1538; Stct. No. 241).

Commissie bakkerijbedrijf. Opheffing van de op 22 Mei 1939 ingestelde commissie, welke tot taak had een onderzoek in te stellen naar de oorzaken van de in het bakkerijbedrijf bestaande economische moeilijkheden in den ruimsten zin. (E.V. 13/12/40, pag. 1538; Stct. No. 235).

Caustisch gebrande magnesiet. Enquête vanwege het Rijksbureau voor Bouwmaterialen naar productie en verbruik van caustisch gebrande magnesiet in Nederland. (E.V. 13/12/40, pag. 1540).

²⁾ Gedacht wordt aan primaire dividenden, vaste aanspraken, achterstallige cumulatieve dividenden, royalties, schuldrestanten en dergelijke uitdelingen.

Bindertwine. Vaststelling van maximumprijzen voor bindertwine, dat voor tenminste de helft uit vlas is vervaardigd. (Prijzenbeschikking oogstgaren No. 1). Nadere regeling van de verstrekking van een toewijzing voor bindtouw voor tomaten, bonen, enz. (E.V. 6/12/'40, pag. 1507; 13/12/'40, pag. 1544; Stct. No. 233).

Gemachtigde voor de Prijzen. Benoeming van een gemachtigde voor de prijzen, tot regeling van de prijzen van alle goederen en diensten, benevens van vergoedingen van iederen aard, alsmede tot handhaving van deze prijzen en vergoedingen. De gemachtigde wordt bij de uitvoering van zijn taak bijgestaan door een door den Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart te benoemen interdepartementale commissie. (E.V. 6/12/'40, pag. 1505; Stct. No. 235; V.B. No. 39).

Kaas. Nadere regelingen van den kaashandel en het afleveren van voorraden. (E.V. 13/12/'40, pag. 1540).

Regeling van loonen en andere arbeidsvoorwaarden. Verordening betreffende de totstandkoming van regelingen inzake loonen, salarissen en andere arbeidsvoorwaarden. Deze regeling heeft niet betrekking op de arbeidsverhoudingen in overheidsdienst of op huiselijke diensten.

Arbeidsovereenkomsten en collectieve arbeidsovereenkomsten (c.a.o.) mogen geen bepalingen bevatten, welke een wijziging van loonen afhankelijk maken van het intreden van omstandigheden, welke niet direct de tusschen werkgevers en werknemers bestaande verhoudingen raken (zoals bijv. schommelingen in de kosten van levensonderhoud). Verhooging van bestaande loonen, hetzij in geldende arbeidsovereenkomsten, hetzij voorzien in nieuwe of gewijzigde c.a.o., behoeft de goedkeuring van het College van Rijksbemiddelaars.

Indien het tot stand komen van een c.a.o. noodzakelijk lijkt, doch dit niet geschiedt of indien in een bestaande c.a.o. geen genoegzame regeling is neergelegd, kunnen loonen enz. bindend worden vastgesteld.

Verschillende bevoegdheden inzake het verbindend of onverbindend verklaren van c.a.o. zijn aan het College van Rijksbemiddelaars overgedragen. Nadere regeling van de functies van dit College ten opzichte van de c.a.o. (E.V. 6/12/'40, pag. 1505/06; Stct. No. 235; V.B. No. 39).

Rijwielbanden. Nadere voorschriften ten aanzien van het monteren van rijwielbanden op ten verkoop bestemde rijwielen en andere rij- en voertuigen, en den handel in rijwielbanden in het algemeen. (E.V. 13/12/'40, pag. 1540).

Turf. Vaststelling van maximumprijzen voor turf, varieerend naar de verschillende productiegebieden in Nederland. (Prijzenbeschikking turf No. 1). (E.V. 6/12/'40, pag. 1507; Stct. No. 234).

Schroot. Bij de „IJzer- en Staalbeschikking 1940 No. 4”, worden voorschriften uitgevaardigd met betrekking tot den handel in schroot. Verplichte voorraadopgave. Bepaalde ruil- en omwerkingstransacties, welke op geslagen of gegoten schroot betrekking hebben, zijn zonder vergunning van het Rijksbureau voor IJzer en Staal verboden. (E.V. 6/12/'40, pag. 1508; Stct. No. 234).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Gedroogde garnalen. Prijsregeling voor gedroogde garnalen. Aan garnalendrogers zal uit het Landbouwcrisisfonds steun worden verleend in den vorm van een toeslag ad f 1.— per 100 kg. gedroogde garnalen van den vangst 1940, afgeleverd aan de Nederlandsche Centrale voor Eieren en Pluimvee. (E.V. 13/12/'40, pag. 1542/44; Stct. No. 237.)

Boomkwekerij. Vaststelling van het percentage voor de teelt van boomkwekerijproducten voor het kalenderjaar 1941. (E.V. 13/12/'40, pag. 1542; Stct. No. 237).

Rundvee. Het voorhanden of in voorraad hebben van rundvee is verboden, tenzij op bepaalde tijdstippen een door de Veehouderij Centrale te bepalen aantal ten behoeve van de volkshuishouding aan genoemde Centrale wordt geleverd.

Deze levering is voorloopig voor de periode van 25 November 1940 tot 28 Februari 1941 en zal daarna door een definitieve regeling worden vervangen. In de periode, welke loopt tot 28 Februari 1941, moeten de volgende aantallen worden geleverd: door veehouders met 5—9 runderen (melk- en kalkkoeien, mestvee en stieren van één jaar en ouder) 1 rund; met 10—14 runderen 2 stuks; 15—19 runderen 3 stuks; 20—24 runderen 4 stuks; 25—29 runderen 5 stuks; door veehouders met meer dan 29 runderen per 5 runderen of gedeelte daarvan telkens 1 rund meer. (E.V. 13/12/'40, pag. 1541/42; Stct. No. 239 A).

Inventarisatie veestapel en wintergewassen. In het tijdvak van 2 tot 7 December 1940 is een inventarisatie gehouden van den veestapel en van de wintergewassen. (E.V. 13/12/'40, pag. 1542; Stct. No. 235).

Tuinbouwteeltregeling 1941. Voorschriften betreffende de teelt van tuinbouwgewassen voor het teeltjaar 1941. (E.V. 29/11/'40, pag. 1474).

RANTSOENEERING EN DISTRIBUTIE.

Centrale Levensmiddelendistributieraad. Dit, op 14 December 1939 ingestelde lichaam is thans opgeheven. (E.V. 13/12/'40, pag. 1544; Stct. No. 238).

Zeep. Nadere regeling van de distributie van zeep in verband met wasscherijen e.d. (E.V. 13/12/'40, pag. 1544/45).

Motorbrandstof. In verband met de huidige gasolie situatie wordt belanghebbenden aangeraden dieselmotorrijtuigen te vervangen door materiaal, waarvoor een andere motorbrandstof (geen benzine i.v.m. de schaarschte van dit product) geschikt is of hun voertuigen om te bouwen voor het gebruik en de montage van gasgeneratoren. (E.V. 6/12/'40, pag. 1513).

GELD-, CREDIET- EN BANKWEZEN EN BELASTINGEN.

Betalingsverkeer met het buitenland. Nadere regelingen voor het betalingsverkeer met *Zwitserland*, *Bulgarij* en *overmaking van kapitaal naar Duitsland en het Protectoraat Bohemen-Moravie*. (E.V. 6/12/'40, pag. 1514; 13/12/'40, pag. 1546; Stct. Nos. 235 en 236).

STATISTIEKEN.

BANKDISCONTO'S.

Ned. (Disc. Wiss. 3	28 Aug. '39	Lissabon	4 11 Aug. '37
Bk. (Bel.Bi.Eff. 3½	28 Aug. '39	Londen	2 26 Oct. '39
Bk. (Vrsch.inRC 3½	28 Aug. '39	Madrid	4 29 Mrt. '39 ¹⁾
Athene	6 4 Jan. '37	N.-York F.R.B.	1 27 Aug. '37
Batavia	3 14 Jan. '37	Oslo	4½ 21 Sept. '39
Belgrado	5 1 Febr. '35	Parijs	2 3 Jan. '39
Berlijn	3½ 9 Apr. '40	Praag	3 1 Jan. '36
Boekarest	3 12 Sept. '40	Pretoria	3½ 15 Mei '33
Brussel	2½ 25 Jan. '40	Rome	4½ 18 Mei '36
Boedapest	3 22 Oct. '40	Stockholm	3½ 17 Mei '40
Calcutta	3 28 Nov. '35	Tokio	3.46 11 Mrt.'38
Dantzig	4 2 Jan. '37	Warschau	4½ 18 Dec. '37
Helsingfors	4 3 Dec. '34	Zwits. Nat. Bk.	1½ 25 Nov. '36
Kopenhagen	4 15 Oct. '40		

¹⁾ 3% voor wissels, promessen en leningen met een looptijd van meer dan 120 dagen.

²⁾ Niet officieel bevestigd.

OFFICIEELE WISSELKOERSEN NEDERLANDSCHE BANK.

Valuta's (schriftelijk en t.t.)

	N.-York	Berlijn	Brussel	Zürich	Stockh.	Helsinki
10 Dec. 1940	1.88 ¹⁾ / ₁₆	75.35½	30.14	43.67	44.85½	3.81½
11 „ 1940	1.88 ¹⁾ / ₁₆	75.35½	30.14	43.67	44.85½	3.81½
12 „ 1940	1.88 ¹⁾ / ₁₆	75.35½	30.14	43.67	44.85½	3.81½
13 „ 1940	1.88 ¹⁾ / ₁₆	75.35½	30.14	43.67	44.85½	3.81½
14 „ 1940	1.88 ¹⁾ / ₁₆	75.35½	30.14	43.67	44.85½	3.81½
16 „ 1940	1.88 ¹⁾ / ₁₆	75.35½	30.14	43.67	44.85½	3.81½
Laagste d.w.	1.88 ¹⁾ / ₁₆	75.28	30.11	43.63	44.81	3.81
Hoogste d.w.	1.88 ¹⁾ / ₁₆	75.43	30.17	43.71	44.90	3.82
Muntpariteit	1.469	59.263	24.906	48.003	66.671	6.266

KOERSEN TE NEW-YORK. (Cable).

Data	Londen (\$ per £)	Parijs (\$ per 100 fr.)	Berlijn (\$ p. 100 Mh.)	Amsterdam (\$ p. f 100)
10 Dec. 1940	4.03 ³ / ₄	—	40.05	—
11 " 1940	4.03 ³ / ₄	—	40.05	—
12 " 1940	4.03 ³ / ₄	—	40.05	—
13 " 1940	4.03 ³ / ₄	—	40.05	—
14 " 1940	4.03 ³ / ₄	—	40.05	—
16 " 1940	4.03 ³ / ₄	—	40.05	—
18 " 1939	3.95 ¹ / ₄	2.24 ¹ / ₃	40.20	53.19
Muntpariteit	4.86	3.90 ¹ / ₃	23.81 ¹ / ₄	40 ¹ / ₁₆

KOERSEN TE LONDEN.

Plaatsen en landen	Not. eenh.	9/14 Dec. '40 Laagste	14 Dec. '40 Hoogste	14 Dec. '40	2/7 Dec. '40 Laagste	7 Dec. '40 Hoogste	7 Dec. '40
Officieel:							
New York	\$ p. £	4.02 ¹ / ₂	4.03 ¹ / ₂	4.03	4.02 ¹ / ₂	4.03 ¹ / ₂	4.03
Parijs	Fr. p. £	—	—	—	—	—	—
Stockholm	Kr. p. £	16.85	16.95	16.90	16.85	16.95	16.90
Montreal	\$ p. £	4.43	4.47	4.45	4.43	4.47	4.45
Buenos Aires	Pes. p. £	16.90	17.13	17.01 ¹ / ₂	16.90	17.13	17.01 ¹ / ₂
Niet-Officieel:							
Alexandrië	P. p. £	97.50	97.50	97.50	97.50	97.50	97.50
Athene	Dr. p. £	515	515	515	515	515	515
Bangkok	Sh. p. £	—	—	—	—	—	—
Bombay	d. p. r.	18.—	18.—	18.—	18.—	18.—	18.—
Budapest	P. p. £	19.50	19.50	19.50	19.50	19.50	19.50
Hongkong	d. p. \$	15.—	15.—	15.—	15.—	15.—	15.—
Istanbul	T£ p. £	510	510	—	510	510	510
Kobe	d. p. yen	14.21	14.25	14.25	14.25	14.25	14.25
Lissabon	Escu. p. £	99.80	100.20	100.—	99.80	100.20	100.—
Madrid	Pt. p. £	37.70	40.50	40.50	37.70	37.70	37.70
Montevideo	d. p. p.	—	—	—	—	—	—
Rio de Janeiro	d. p. mil.	—	—	—	—	—	—
Shanghai	d. p. \$	3.81	3.81	3.81	3.75	3.81	3.81
Singapore	d. p. \$	28.18	28.18	28.18	28.18	28.18	28.18

ZILVERPRIJS

	Londen *)	N. York *)	A'dam *)	Londen *)
10 Dec. 1940	23 ¹ / ₁₆	34 ³ / ₁₆	10 Dec. 1940	2125
11 " 1940	22 ⁷ / ₁₆	34 ³ / ₁₆	11 " 1940	2125
12 " 1940	22 ⁷ / ₁₆	34 ³ / ₁₆	12 " 1940	2125
13 " 1940	22 ⁷ / ₁₆	34 ³ / ₁₆	13 " 1940	2125
14 " 1940	22 ⁷ / ₁₆	34 ³ / ₁₆	14 " 1940	2125
16 " 1940	23	34 ³ / ₁₆	16 " 1940	2125
18 " 1939	23 ¹ / ₁₆	34 ³ / ₁₆	18 " 1939	2070
23 Aug. 1939	18 ¹ / ₁₆	37 ¹ / ₁₆	23 Aug. 1939	2110

GOUDPRIJS

	Londen *)	N. York *)	A'dam *)	Londen *)
10 Dec. 1940	23 ¹ / ₁₆	34 ³ / ₁₆	10 Dec. 1940	2125
11 " 1940	22 ⁷ / ₁₆	34 ³ / ₁₆	11 " 1940	2125
12 " 1940	22 ⁷ / ₁₆	34 ³ / ₁₆	12 " 1940	2125
13 " 1940	22 ⁷ / ₁₆	34 ³ / ₁₆	13 " 1940	2125
14 " 1940	22 ⁷ / ₁₆	34 ³ / ₁₆	14 " 1940	2125
16 " 1940	23	34 ³ / ₁₆	16 " 1940	2125
18 " 1939	23 ¹ / ₁₆	34 ³ / ₁₆	18 " 1939	2070
23 Aug. 1939	18 ¹ / ₁₆	37 ¹ / ₁₆	23 Aug. 1939	2110

*) In pence p. oz. stand. *) Foreign silver in \$ c. p. oz. fine.
*) In gulden per Kg. 1000/1000. *) In sh. p. oz. fine.

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Vorderingen	30 Nov. 1940	7 Dec. 1940
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	—	—
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	f 1.711.445,62	f 237.971,42
Voorschotten op ult. October aan de gemeenten verstr. op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem. fondsb. bel., alsmede op de belastingen en op de vermogensbelasting	—	—
Voorschotten aan Ned.-Indië ¹⁾ Idem aan Suriname ¹⁾	116.033.916,40 9.756.984,58	118.808.916,40 9.756.954,58
Kasvord. wegens creditverstreking a. h. buitenland Daggeldleeningen tegen onderpand	74.150.577,67	73.573.601,09
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	67.977.747,18	71.508.727,77
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ²⁾	1.243.163,37	—
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen ²⁾	10.086.461,64	3.126.181,50
Verplichtingen		
Voorschot door de Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrooi verstrekt	f 15.000.000,—	f 15.000.000,—
Voorschot door de Ned. Bank in reken-cour. verstrekt	6.038.523,74	6.482.921,81
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	171.331.000,—	171.058.000,—
Schatkistpromessen in omloop	1.035.800.000,— ²⁾	1.065.400.000,— ²⁾
Daggeldleeningen	—	—
Zilverbons in omloop	30.975.250,50	31.419.254,50
Schuld op ult. October '40 aan de gem. weg. a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsb. alsmede op die bel. en op de vermogensbelasting	6.777.417,32	6.777.417,32
Schuld aan Curaçao ¹⁾	142.320,07	142.320,07
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ²⁾	—	483.874,11
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	188.469.919,79	183.712.482,36
Id. aan andere Staatsbedrijven ¹⁾	11.000.000,—	11.000.000,—
Id. aan div. instellingen ²⁾	166.843.231,77	167.611.953,36

1) In rekg. crt. met 's Rijks Schatkist. 2) Rechtstreeks bij De Nederlandsche Bank f 199.000.000,— *) Idem f 218.000.000,—

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 16 December 1940.

Activa.		
Binnenl. Wissels, Promessen, enz.	{ Hfdbank. 218.503.970 Bijbank. „ 50.738 Agentsch. „ 144.560	f 218.699.268
Papier op het Buitenland	f 15.371.590	
Af: Verkocht maar voor de bank nog niet afgevoerd	—	15.371.590
Beleeningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand	{ Hfdbank. f 152.556.689 ¹⁾ Bijbank. „ 3.184.050 Agentsch. „ 42.257.938	
Op Effecten enz.	f 197.998.677	
Op Goederen en Ceelen	f 197.250.485 ¹⁾ 748.192	197.998.677 ¹⁾
Voorschotten aan het Rijk	—	15.000.000
Munt en muntmateriaal: Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 1.101.109.833	
Zilveren munt, enz.	17.210.117	1.118.319.950
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	—	48.609.241
Gebouwen en meubelen der Bank	—	4.500.000
Diverse rekeningen	—	117.321.440
		f 1.735.820.166
Passiva.		
Kapitaal	f 20.000.000	
Reservefonds	—	4.454.252
Bijzondere reserves	—	13.494.514
Pensioenfonds	—	10.935.847
Bankbiljetten in omloop	—	1.497.159.700
Bankassigtiën in omloop	—	70.905
Rek.-Courant } Van het Rijk f — } Van anderen „ 182.604.649		182.604.649
Diverse rekeningen	—	7.100.299
		f 1.735.820.166
Beschikbaar metaalsaldo	f 446.440.757	
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de Bank gerechtigd is	—	1.116.101.890
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de Bank ondergebracht	—	212.000.000
1) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99) f 57.977.150		

Voornaamste posten in duizenden gulden.

Data	Gouden munt en ¹⁾ muntmater.	Circulatie	Andere opeisch. schulden	Beschikb. Metaal-saldo	Dek-kings-perc.
16 Dec. '40	1.101.110	1.497.160	182.675	446.441	± 70
9 " '40	1.099.807	1.492.277	186.812	444.242	± 70
2 " '40	1.098.213	1.493.958	193.368	438.425	± 70
6 Mei '40	1.160.287	1.158.613	255.183	607.242	83
Data					
16 Dec. '40	218.699	212.000	197.999	15.372	117.321
9 " '40	225.739	219.000	197.582	15.372	112.243
2 " '40	232.758	226.000	202.151	15.372	111.239
6 Mei '40	9.853	—	217.756	750	20.648

1) Per 1 April 1940 herwaardeering van den goudvoorraad op basis van een depreciatie-percentage van 18 pct.

BANK VAN ENGELAND.

Data	Metaal	Bankbilj. in circulatie	Bankbilj. in Bank. Departm.	Other securities		
				Disc. and Advances	Securities	
11 Dec. '40	1.410	604.540	25.700	3.920	—	20.820
4 " '40	1.270	598.250	32.000	3.860	—	20.450
27 Nov. '40	1.190	593.250	36.900	6.940	—	23.890
20 " '40	990	592.650	37.590	3.940	—	20.820
23 Aug. '39	247.263	508.064	38.353	5.711	—	24.334
Data						
11 Dec. '40	149.830	16.430	115.900	51.290	—	26.820
4 " '40	139.830	21.950	105.790	51.610	—	32.160
27 Nov. '40	137.350	27.110	110.830	50.310	—	37.840
20 " '40	140.850	22.390	112.410	51.400	—	38.339
23 Aug. '39	99.666	22.371	92.132	36.229	—	39.199

DUITSCHER RIJKSBANK.

Data	Goud en deviezen	Renten-bank-scheine	Andere wissels cheques en schatkistpapier	Beleeningen	
7 Dec. 1940	77,8	203,1	13.364,5	23,4	
30 Nov. 1940	77,5	199,9	13.531,7	26,1	
23 " 1940	77,4	240,3	12.312,1	14,5	
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2	
Data					
7 Dec. '40	50,8	1.939,8*	13.059,9	1.748,6	633,8
30 Nov. '40	50,8	1.870,0	13.198,0	1.706,2	637,2
23 " '40	49,1	1.994,8	12.198,3	1.729,0	593,7
23 Aug. '39	982,6	1.380,5	8.709,8	1.195,4	454,8